

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คัมภีร์อนาคตวงศ์ เป็นคัมภีร์นอกพระไตรปิฎกที่แพร่หลายในหมู่พุทธศาสนิกชนชาวไทยเป็นเวลายาวนานมาแล้ว โดยเฉพาะเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยพุทธเจ้า ซึ่งเป็น ๑ ใน ๑๐ องค์ จะมาเป็นพุทธเจ้าในอนาคต ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อนาคตวงศ์ เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่พุทธศาสนิกชนชาวไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้ว ดังปรากฏหลักฐานอยู่ในศิลาจารึกหลักที่ ๖ วัดป่ามะม่วง (สมัยพญาลิไท) คานที่ ๓ ว่า "พระองค์ทรงคุณประสิทธิ์และถึงพร้อมพระปฤชา คือ ธรรมปัญญา เขาวนปัญญา คัมภีร์ปัญญา ทิถขปัญญา หาสปัญญา พระองค์...แห่งพระศัพโทธิ-สัจจอันเพียบพร้อมพระบารมี มีพระเมตไตรยเป็นอาทิ" นอกจากนี้ในบานแพนกของหนังสือเตภูมิกถาหรือไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์ของพระมหาธรรมราชาลิไท ก็อ้างถึงคัมภีร์อนาคตวงศ์ด้วย อนึ่ง ในหมู่พุทธศาสนิกชนชาวไทยยังมีความเชื่อว่า

ถ้าใครได้ฟังเทศน์มหาชาติทั้ง ๑๓ กัณฑ์ จบภายในวันเดียว จะมีอันสิ่งสมาก ทำให้เกิดพบศาสนาพระศรีอริยเมตไตรย ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นสมัยที่ประชาชนมีแต่ความสุข ไม่มีคนยากจน เพราะใครอยากได้อะไร เช่น อาหารและเสนาอาภรณ์ต่าง ๆ ก็จะไปลอยเอาไต่จากต้นกัลปพฤกษ์ ประชาชนในสมัยพระศรีอริยเมตไตรยเป็นพระพุทธเจ้า ไม่ต้องทำนาคาชาย จะมีชาวสวรรค์เกิดเองเพื่อไปประชาชนนำไปหุงต้มกิน ความเชื่อแนบแน่น ยังเป็นที่แพร่หลายในชนบทแทบทุกภาค โดยเฉพาะภาคอีสาน ยังมีความเชื่อต่อเรื่องนั้นมาจนถึงปัจจุบัน ๑

แต่ถึงแม้ว่าคัมภีร์อนาคตวงศ์ จะเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในหมู่พุทธศาสนิกชนมานานถึงเพียงนี้ก็ตาม ก็หาไม่มีผู้ใดเคยนำต้นฉบับภาษาบาลีที่มีอยู่ในประเทศไทยมาตรวจสอบชำระไม่

๑ สัมภาษณ์พระอริยานุวัตร, รองเจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒.

จะมีก็ เป็นเพียงสำนวนแปลร่ายแบบเทศนาโวหารเท่านั้น ผู้วิจัยจึงได้พยายามเสาะหาต้นฉบับ คัมภีรอนาคดวงศที่เป็นภาษาบาลี เพื่อจะสอบดูข้อความดั้งเดิม โดยเฉพาะทางภาคเหนือและ ภาคอีสาน ซึ่งถือกันว่าเป็นภาคที่มีคัมภีร์โบราณเก่าแก่มาก แต่ก็พบเฉพาะต้นฉบับแปลร่าย เท่านั้น และในฉบับโคลงสมบูรณเลย คือ ภาคเหนือ ผู้วิจัยพบฉบับแปลร่ายที่วัดป่าสักเหนือ อ. เมือง จ. ลำปาง จารควยอักษรลานนาฉบับโบราณ ส่วนภาคอีสานพบที่วัดบ้านเป่าะ ต. เป่าะ อ. อุทุมพรพิสัย จ. ศรีสะเกษ จารควยอักษรธรรมอีสาน มีข้อความเฉพาะตอนต้น เพียงผูกเดี่ยวเท่านั้น แหล่งที่ผู้วิจัยพบต้นฉบับภาษาบาลีเป็นจำนวนมาก คือ ที่แผนกงานตัวเขียนและจารึกในหอสมุดแห่งชาติของประเทศไทย จารควยอักษรขอมในโบราณรวม ๑๖ ต้นฉบับ เมื่อผู้วิจัยอ่านดูแล้วเห็นว่า แต่ละฉบับ แม้จะมีเนื้อหาคล้ายกัน แต่ก็มี ความแตกต่างกัน มากทั้งคานศัพท์และไวยากรณ์ ผู้วิจัยจึงเกิดความคิดที่จะทำการสอบชำระต้นฉบับเหล่านั้น เพื่อให้ได้ฉบับภาษาบาลีที่ถูกต้องและคนควาที่มาของ เรื่อง เทาที่พอจะมีหลักฐานอ้างอิงได้

อนึ่ง ขณะที่ผู้วิจัยกำลังค้นหาต้นฉบับภาษาบาลีเพื่อนำมาสอบชำระอยู่นั้น ผู้วิจัยได้พบคัมภีรอนาคดวงศฉบับบาลี พิมพ์ควยอักษรโรมัน ที่หอกรมพระจันทบุรีนฤนาถ หอสมุดกลางของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อยู่ในหนังสือชุด Journal of the Pali Text Society พิมพ์ใน ค.ศ. ๑๘๘๖ หน้า ๔๑ - ๕๓ แต่งเป็นร้อยกรอง มีทั้งหมด ๑๘๒ บท สอบชำระโดย ศาสตราจารย์ J. Minayeff จากต้นฉบับอักษรขมา ๔ ฉบับ ซึ่งต่อไปวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเรียกว่าฉบับโรมัน เมื่อผู้วิจัยอ่านดูแล้ว เห็นว่าคัมภีรอนาคดวงศฉบับนี้เป็นคนละสำนวนกับต้นฉบับในประเทศไทยที่ผู้วิจัยพบและกำลังสอบชำระอยู่ ทั้งคานการประพันธ์และเนื้อหา คือ

๑. คานการประพันธ์ ฉบับโรมันแต่งเป็นร้อยกรองตลอด ส่วนฉบับของไทยแต่งเป็นร้อยแก้วเกือบทั้งหมด มีร้อยกรองแทรกเล็กน้อย เมื่อนำส่วนที่เป็นร้อยกรองไปเทียบกับฉบับโรมันแล้วก็ไม่เห็นมีแห่งใดตรงกันเลย

๒. คานเนื้อหา ฉบับโรมันกล่าวถึงพระอริยเมตไตรย เพียงองค์เดียว ทั้งลำดับเนื้อหาที่ต่างกับของไทย เช่น ไม่พูดถึงความเจริญและความเสื่อมของอายุมนุษย์ ไม่พูดถึงการศักดิ์ษะบูชาพระธรรมของพระศรีรัตนคัพพทเจ้า (ฉบับแปลร่ายเรียกว่า ศรีรัตนคัพพทเจ้า) และพูดถึงพระอริยเมตไตรย เพียงองค์เดียว ส่วนฉบับของไทย กล่าวถึงพระพุทธเจ้าในอนาคต

๑๐ องค์ มีพระอริยมะตไตรยเป็นองค์แรก โดยแบ่งออกเป็น ๑๐ อุเทศ สำหรับพระพุทธรูป -
เจาแต่ละองค์

ด้วย เหตุผลดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงมีใ้ให้นำารวมในการสอบชำระครั้งนี้

ต่อมาอีก ผู้วิจัยได้พบผลงานอีกชิ้นหนึ่ง ชื่อ Dasabodhisattuppattikathā
ซึ่งย่อว่า D.B.K. เป็นเรื่องของพระโพธิสัตว์ ๑๐ องค์ ที่จะมาตรัสรู้ในอนาคต ต่อจาก
พระโคตมพุทธเจ้า ทั้งการประพันธ์และเนื้อหาคล้ายอนาคตวงศ์ของไทยมาก สอบชำระโดย
H. Saddhatissa M.A., Ph.D. จัดพิมพ์โดย The Pali Text Society, London
ค.ศ. ๑๙๗๕ ดร.ลัทธาติสสะ ได้ค้นฉบับจาก British Museum ๒ ฉบับ และจากลังกา
๓ ฉบับ ผู้ชำระได้บอกไว้ในคำนำหน้า ๓ ว่า เขาได้อเอาฉบับลังกาเป็นหลักในการสอบ
ชำระ ซึ่งต่อไป ฉบับ D.B.K. นี้ ผู้วิจัยจะเรียกว่า ฉบับลังกา เพราะผู้สอบชำระใช้
ฉบับที่ได้จากลังกาเป็นหลักในการสอบชำระ

อนึ่ง ในคำนำหน้า ๔ ดร.ลัทธาติสสะ ยังคาดว่า ต้นฉบับแบบเดียวกันนี้ น่าจะ
มีในไทย ลาว และเขมร ด้วย แต่สถานการณ์ในปัจจุบันไม่สงบ จึงไม่อาจค้นหามาได้
ส่วนต้นฉบับในประเทศไทย เขากล่าวไว้ในหน้าเดียวกันว่า "ได้พยายามทุกวิถีทางแล้ว เพื่อ
จะได้อค้นฉบับจากประเทศไทย ระหว่างที่เขาไปเยือนประเทศไทย เมื่อเดือนมิถุนายน ๑๙๗๒
แต่ไม่ได้รับความสำเร็จ" ดังนั้น จึงเป็นอันยุติได้ว่า ต้นฉบับ D.B.K. ที่มีอยู่ในประเทศ
ไทย ซึ่งชาวไทยเรียกว่า คัมภีร์อนาคตวงศ์ ยังไม่ปรากฏว่ามีใครนำไปสอบชำระมาก่อน

เมื่อผู้วิจัยได้อาน D.B.K. ตลอดแล้ว ได้พบว่า แม้อันฉบับ D.B.K. กับ คัมภีร์
อนาคตวงศ์ของไทย จะมีความคล้ายกันทั้งด้านกาการประพันธ์และด้านเนื้อหาก็ตาม แต่ก็มีสำนวน
ต่างกับอนาคตวงศ์ของไทย และน่าจะเป็นสำนวนที่ได้ปรับปรุงขึ้นใหม่ให้เป็นบาลีแบบลังกา
เหมือนสำนวนในพระไตรปิฎกและอรรถกถาทั้งหลายซึ่งลังกาเป็นแม่บท อาจจะได้เค้าโครง
เดิมจากฉบับของไทย แล้วเอาไปเรียบเรียงใหม่ โดยคัดทอนให้เหมาะสมตามวิธีการของ
พระคณกรจนารยชาวลังกา เหตุผลที่ว่าลังกาน่าจะได้เค้าโครงเรื่องไปจากไทยนั้น จาก
หนังสือเรื่องประวัธิฐานพระสงฆสยามวงศ์ในลังกาทวีป กล่าววว่า

ลังกาเคยได้รับต้นฉบับคัมภีร์อนาคตวงศ์ไปในสมัยพระเจ้าบรมโกษฐ์ เพราะในช่วงนั้น ทางลังกาส่งสมณวงศ์ลง แมแต่คัมภีร์บาลีสักสิ้นไปเกือบหมดคด้วย ดังนั้น พระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหะ (จุลวงศ์ เรียบ กิตติศิริราชสิงหะ) ผู้ครองกรุงศรีวิชัยบุรี (เมืองแกลงในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นเมืองหลวงของลังกาในขณะนั้น ได้ส่งคณะทูตมาขอพระสงฆ์จากกรุงศรีอยุธยา เพื่อไปประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังการะหว่าง พ.ศ. ๒๒๕๕ - ๒๓๐๓ สมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์จึงโปรดฯ ให้ส่งพระอบาลีกับพระอรหันต์ พร้อมคด้วยพระสงฆ์อีก ๒๐ รูป และสามเณร ๒๐ รูปไป เมื่อพระสงฆ์เหล่านั้นไปถึงลังกาแล้ว ได้ทำการอุปสมบทอุปัชฌาย์ชาวลังกาไว้เป็นจำนวนมาก เมื่ออยู่ครบกำหนด ๓ ปีแล้ว จึงอำนวยการพระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหะกลับกรุงศรีอยุธยา เพื่อให้พระสงฆ์เหล่านั้นออกไปทำงานแทน พระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหะจึงโปรดฯ ให้คณะทูตพาพระสงฆ์เหล่านั้นกลับมาสวดที่อยุธยา เมื่อทูตลังกาจะกลับนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์จึงโปรดฯ ให้ทูตนำคัมภีร์คัมภีร์เครื่องราชบรรณาการและคัมภีร์พระธรรม ซึ่งยังไม่มีในลังกาหว่าปี รวม ๘๗ คัมภีร์ กลับไปคด้วย ในบรรดาคัมภีร์เหล่านั้นมีคัมภีร์บาลีอนาคตวงศ์คด้วย ดังปรากฏรายชื่อคัมภีร์คต่าง ๆ อยู่ในศุภอักษรของอัครมหาเสนาบดีกรุงศรีอยุธยา ซึ่งมีไปถึงเสนาบดีแห่งกรุงศรีวิชัยบุรี ในหนังสือการประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาหว่าปี หน้า ๒๓๓ อยู่แล้ว ทูตนำคัมภีร์คกลับไปยังลังกาเมื่อเดือน ๑๑ ปีชวด อัญญา จุลศักราช ๑๑๑๘ พ.ศ. ๒๒๕๕ ๑

สำหรับต้นฉบับบาลีอนาคตวงศ์ที่ลังกาได้ไปจากไทยนั้น ดร. สัทธาภัสสสะ คงหาไม่พบ เพราะสังเกตจากลักษณะต้นฉบับที่เขาบอกไว้ ไม่ใช่ลักษณะการจารใบลานที่นิยมจารกันในเมืองไทย ๒ เขาใจว่า เขาคงได้เฉพาะต้นฉบับที่ปรับปรุงแล้วเท่านั้น ต้นฉบับเหล่านั้นมีความแตกต่างกับฉบับของไทย ดังต่อไปนี้

๑ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒, เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาหว่าปี (ม.ป.ท. ๒๔๕๕), หน้า ๒๐๕, ๒๓๓.

๒ เมืองไทยนิยมจารหน้าละ ๕ บรรทัด แต่ฉบับลังกาจาร ๔ บรรทัด ก็มี ๕ บรรทัด ก็มี ๑๐ บรรทัด ก็มี และไม่บอกว่าจารคด้วยอักษรอะไร เขาใจว่าคงจารคด้วยอักษรสิงหล.

ก. คำนวณเนื้อหา ฉบับของลังกา โคตติทอนรายละเอียดยุทธศาสตร์ให้สั้นลงเหลือไว้เท่าที่จำเป็น เพื่อให้ข้อความติดต่อกันเท่านั้น จนบางที่ก็ขาดวรรคไป เช่น อุเทศที่ ๑ ว่าควย เรื่องพระอริยเมตไตรย ฉบับของลังกา ไม่มีข้อความต่อไปนี้

๑. ความเสื่อมและความเจริญของอายุมนุษย์ในชมพูทวีป ก่อนกาลมาตรัสรู้ของพระอริยเมตไตรย

๒. เรื่องเมืองเกตุมดี เรื่องสุพรมพราหมณ์ ปุโรหิตของพระเจ้าสังขจักรพรรดิ และนางพรหมวดี ซึ่งเป็นบิดามารดาของพระเมตไตรยโพธิสัตว์ ก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

๓. เรื่องชีวิตความเป็นอยู่ของพระโพธิสัตว์ ก่อนออกผนวช การเสด็จออกผนวช จนถึงการตรัสรู้

๔. ไม่มีคาถาแทรกเข้ามาตอนพระเจ้าสังขจักรพรรดิสละราชสมบัติให้แก่สามเณร และคาถาตอนพระเจ้าสังขจักรพรรดิคิดพระเศียรบุษบาพระธรรมของพระสิริมิตตะพุทธเจ้า

๕. ขอความอัสจรรยต่าง ๆ ทางลังกาตัดออกหมดไม่ว่าอยู่ในอุเทศใด

๖. ไม่มีคำปุจฉาและวิสัชนาที่แทรกเข้ามาในท้องนิทานทุกแห่ง ซึ่งมีในฉบับของไทย ในกรณีนี้ผู้อ่านจะเกิดความสงสัย เช่น มีถาพว่า ทำไมพระราชาจึงขอให้พระพุทธเจ้าหยุดแสดงพระธรรม เป็นต้น

ข. คำนวณการใช้ภาษา ฉบับลังกาเรียบเรียงได้ถูกต้องกว่า แสดงถึงความชำนาญในการใช้ภาษาบาลีตามแบบฉบับของลังกา เช่น

๑. การใช้วาจาและกาล ฉบับลังกา เมื่อพูดถึงเหตุการณ์เป็นไปในสมัยพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ๆ ในอนาคต เขาจะใช้กริยารูปอนาคตกาล และธาตุใดเป็นนกรรมธาตุ เขาจะไม่ทำเป็นสกรรมธาตุเลย แต่จะเปลี่ยนวาจาให้กริยานั้นเป็นกริยา ไม่ต้องการกรรมตามเดิม ส่วนของไทยในที่ตั้งกล่าวนี้ ถ้าไม่ใช้ปัจจุบันกาล ก็ใช้อดีตกาล ธาตุที่ไม่ต้องการกรรม ก็เอามาทำให้เป็นธาตุต้องการกรรมเสีย ซึ่งผิดหลักของบาลีอย่างยิ่ง เช่น

ลังกา : สพฺเพ ชนา ปฐฺวิรสํ นิสฺสาย อคฺคานํ ชีวาเปสฺสนฺติ (๑๕๐/๕๒) ๑

ไทย : สพฺเพ มหาชนา ปฐฺวิรสํ นิสฺสาย อคฺคานํ ชีวนฺติ (๕๕/๕) ๒

ลังกา : สกฺลปฐฺวิยํ สคฺคฺตรสา ภวิสฺสนฺติ (๑๕๐/๕๒)

ไทย : สกฺลปฐฺวิยํ สคฺคฺตรโส อฺหปาหิ (๕๕/๘)

จากตัวอย่างข้างบนนี้ จะเห็นว่า ชีว ชาติเป็นนกรรมาธาตุ แต่ไทยใช้เป็น สกรรมาธาตุ และคำว่า สคฺคฺตรโส ควรเป็นพหูพจน์ ตามหลักสมาหริคฺคฺสมาส ถ้าจะให้ เป็น เอกพจน์ ก็ต้องเป็นนปฺสฺกลิงคฺ จึงจะถูกตามหลักอสมาหริคฺคฺสมาสและกริยา ก็ควรเป็นอนาคค กาลด้วย

๒. การเรียงคำเข้าประโยค ไทยชอบใช้ประโยคคฺคฺมฺเกรือ ทำให้เข้าใจผิดได้ ง่าย เมื่อเทียบกับของลังกาจะเห็นว่า เขาใช้ประโยควิคฺคฺมฺ ชัดเจนกว่า เช่น

ไทย : ราชา เทวปฺคฺตฺธิโร ลภฺติ เอโก ปฺคฺโต นิโครธกฺุมาโร นาม ฯ เอกา ฐิตา โคคฺมิ นาม อโหสิ ฯ (๕๕/๑๔)

ลังกา : สิริคฺคฺโต มหาราชา ปฺคฺโต จ ฐิตา จาติ เทว ทารเก ลภิ ปฺคฺโต นิโครโธ นาม ฯ ฐิตา โคคฺมิ นาม ฯ (๑๕๐/๕๓)

ฉบับไทยใส่ เอโก เอกา ขยายนาม อาจทำให้เข้าใจว่ามีไอรสและธิดาหลายองค์

ไทย : กุมาริปี คคฺคฺ นคเร เสฏฺฐิโกเด มหาสมฺปฺคฺติยํ นิพฺพคฺติ (๒๗/๑๕)

ลังกา : กุมาริปี คโต จวิคฺวา คคฺคฺ มหาโกธเสฏฺฐิโกเด นิพฺพคฺติ (๑๕๐/๖๕)

ฉบับไทยใส่ มหาสมฺปฺคฺติยํ เข้าไป ทำให้สงสัยว่าเกิดใน มหาสมฺปฺคฺติยํ หรือ ใน เสฏฺฐิโกเด

๑ ตัวเลขหน้าขีด / หมายถึง หน้า ตัวเลขหลังขีด / หมายถึง ลำดับย่อหน้า ใน หนึ่งย่อ D.B.K.

๒ ตัวเลขหน้าขีด / หมายถึง หน้า ตัวเลขหลังขีด / หมายถึง บรรทัดที่อ้างถึง ในบทที่ ๒ และบทที่ ๓ ของวิธานิพนธ์ฉบับนี้

ค. การใช้สำนวนโวหาร ฉบบัไทย นิยมบรรยายยืดยาวละเอียดคลอเคลอ แต่งบับ
 ดังภาพคู่สั้น ๆ พอใจความเท่านั้น เช่น

๑. สำนวนการบรรยายความอัครรรย

ไทย : ทหา ทานานุกาเวน ตสุส มหาปฐวี สมุภมฺปติ ฯ ปฐวี กสุมา สมุภมฺปติ ฯ
 อาทิตฺวา วาโร จลติ ทหา อุทกํ จลติ อุทเก จลิตเต ทหา ปฐวี จลติ ตสุมา ปฐวี
 สมุภมฺปติ ฯ ทหา สาคโร สํขุภี ฯ สีนรูปพพทราชา เวตุทงฺกุโร วีย
 คงคาตีราภิมุโข โอนมิ ฯ ยาว พุทฺหมโลกา เอกนิพนฺนาทํ อโหสิ ฯ สกฺโก
 เทวราชา มหาสาธุการํ อทาสี มหาพุทฺธมา อปฺโปเฏสิ ฯ สพุเพ เทวา
 มหาสาธุการํ อทํสุ ฯ เทโว คชฺเชนฺโต ขณิกวสุสํ วสุสิ ฯ อกาตวิษฺฐลตา อกาเส
 นิจฺฉริสุ ฯ สกฺลจฺมฺปากนคเร รตนเทโว วสุสิ ฯ จกฺุทฺทิสํ พุณฺฑมฺมหาสทฺโท อโหสิ ฯ
 อสุรราชา จ นาคราชา จ สุปฺณราชา จ คนธพฺพราชา จ เต เทวาปฺุเชสฺสุ ฯ^๑

ลังกา : โพธิสตฺตสุส ทานานุกาเวน ปฐวิกุมฺปาทย โฉจฺฉริยา ปาตุรฺอเหตุํ ฯ ยาว
 พุทฺหมโลกา เอกโกลาหลํ เอว อโหสิ ฯ สกฺลจฺมฺปากนคเร รตนเทโว วสุสิ ฯ
 สพุเพ อสุรคฺนธพฺพาทโย เทวา มหาสคฺคํ ปฺุเชสฺสุ ฯ (๑๕๕/๘๐)

๒. สำนวนการตั้งความปรารภ

ไทย : โภ ยกฺช เทว ปุคฺตา มยฺหํ น อปฺปิยา โหนฺติ, มยฺหํ ปุคฺตานํ ปิยโต สคฺคฺแณ
 สหสฺสคฺคฺแณ สคฺสหสฺสคฺคฺแณ สพฺพญฺุตฺญาณสมฺปตฺติ ปิยตฺรํ อิมินา ปุคฺตทานฉเลน
 อินฺุทสมฺปตฺติ น ปตฺถेमฺมิ พุทฺหมสมฺปตฺติ น ปตฺถेमฺมิ จกฺวาคฺติสมฺปตฺติ น ปตฺถेमฺมิ
 ปฺุเทสฺราชสมฺปตฺติ น ปตฺถेमฺมิ อคฺคฺสาวกสมฺปตฺติ น ปตฺถेमฺมิ สพฺพญฺุตฺญาณสมฺปตฺติ
 ปตฺถेमฺมิติ ^๒

^๑ คุวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ หน้า ๗๒.

^๒ คุวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ หน้า ๗๒.

ลังกา : อุมโก เทว กุมารรา कुमुते मयुत् ओषिया नाहुत्ถ ๑ ทตปิ ปุคฺคานํ สत्ตฺตฺตฺตฺต
สทฺสฺสฺตฺตฺต สทฺสฺสฺสฺตฺตฺต จ สพฺพฺพฺพฺพฺพฺพฺพ เม ปิยฺครํ อิมินา ปุคฺคทาเนน
พฺพฺพฺพฺพฺพฺพฺพ โหมี อนาคเตติ (๑๕๕/๑๘๐)

ตามตัวอย่างที่ยกมาเพียงเล็กน้อย คงพอให้เห็นว่า ฉบับของไทย กับ ฉบับของ
ลังกา มีสำนวนแตกต่างกันมากเพียงใด ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมิได้นำมารวมในการชำระครั้งนี้
เพียงแต่อาศัยแนวเทียบเป็นบางคำเท่านั้น

วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ คือ

๑. เพื่อตรวจชำระต้นฉบับคัมภีร์อนาคตวงศ์ ฉบับที่เข้าใจว่าประพันธ์ขึ้นโดยภิกษุ
ชาวลานนาไทย เทาที่มีอยู่ในหอสมุดแห่งชาติและเปรียบเทียบกับฉบับของลังกา เพื่อให้เห็น
ข้อแตกต่างที่เป็นสาระสำคัญระหว่างคัมภีร์อนาคตวงศ์ของไทยกับของลังกา ซึ่ง ดร. สัทธา-
คิสสะ ใหชอว่า Dasabodhisattuppattikathā หรือชอยอว่า D.B.K.

๒. เพื่อค้นคว้าประวัติความเป็นมาของคัมภีร์นี้ เทาที่จะสามารถหาหลักฐาน
อ้างอิงได้

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการดำเนินการวิจัย

๑. เป็นการพัฒนาการทางวิชาการ เพื่อให้ได้ต้นฉบับภาษาบาลีที่ถูกต้องและใกล้เคียงกับฉบับเดิม

๒. ทำให้ได้รับความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมาของคัมภีร์อนาคตวงศ์
ทั้งทางเนื้อเรื่อง ผู้แต่ง สถานที่แต่ง ตลอดจนสมัยที่แต่ง ที่ประกอบควยหลักฐานอ้างอิงคาน
ต่าง ๆ เทาที่ผู้วิจัยจะสามารถค้นควารวบรวมมาได้ในปัจจุบัน

๓. เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิชาวรรณคดีพุทธศาสนา เช่น ไตรภูมิพระร่วง
พระบาลีคำหลวง และ ปฐมสมโพธิกถา เป็นต้น ซึ่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะให้ความกระจ่างใน

รายละเอียด ซึ่งไม่มีกล่าวไว้ในหนังสือเหล่านั้น

๔. ทำให้ผู้ศึกษาได้เห็นแนวทางจริยวัตรอันดีของพระโพธิสัตว์แต่ละองค์ ซึ่งอาจทำให้ผู้ศึกษาเกิดความเลื่อมใสถึงกับนำเอาจริยวัตรของพระโพธิสัตว์เหล่านั้นไปเป็นตัวอย่างในชีวิตประจำวัน

คุณสมบัติพิเศษเฉพาะคำ เป็นการวิจัย

เมื่อผู้วิจัยได้ติดตามหาคุณสมบัติภาษาบาลีคำกร่อนาคดวงศ์ในพิต่าง ๆ นั้น ผู้วิจัยได้พบคุณสมบัติภาษาบาลีจารด้วยอักษรขอมในใบลาน ที่แผนกงานบริการหนังสือภาษาโบราณ ในหอสมุดแห่งชาติรวมทั้งสิ้น ๑๖ ฉบับ ผู้วิจัย ได้นำมาสอบชำระในครั้งใหม่ทุกฉบับ เพื่อสะดวกในการวิจัย ผู้วิจัยจึงได้กำหนดอักษรย่อเพื่อเรียกชื่อฉบับแต่ละฉบับดังนี้

ท ๑	หมายถึง	ฉบับทองทิพย์	ไม่ประกบลายทองจีน	ค ๔๔	ชั้น ๖/๑ น.
ท ๒	"	"	"	หิง ๑๐	ชั้น ๕/๑
ท ๓	"	"	"	ค ๔๓	ชั้น ๑/๒
ท ๔	"	"	"	หิง ๑๑	ชั้น ๔/๑
ท ๕	"	"	"	ค ๔๔	ชั้น ๖/๑ น.
ท ๖	"	"	ไม่ประกบลายทองจีน	หิง ๑๑	ชั้น ๔/๑
ล ๑	"	ฉบับลองชาด	ไม่ประกบธรรมคา	หิง ๑๑	ชั้น ๔/๑
ล ๒	"	"	"	หิง ๑๑	ชั้น ๔/๑
ล ๓	"	"	ไม่ประกบลายรดน้ำทอง	ค ๔๔	ชั้น ๖/๒ น.
ล ๔	"	"	ไม่ประกบธรรมคา	หิง ๑๑	ชั้น ๔/๑
ล ๕	"	"	ไม่ประกบไม้สักธรรมคา	หิง ๕	ชั้น ๓/๒
ล ๖	"	"	ไม่ประกบธรรมคา	ค ๔๓	ชั้น ๑/๒
ล ๗	"	"	"	ค ๑๕	ชั้น ๔
ล ๘	"	"	"	ค ๔๓	ชั้น ๕/๒ พิ.
ล ๙	"	"	"	ค ๑๐๑	ชั้น ๕/๓ พิ.
ลค.	"	ฉบับลานคืบ	"	ค ๒๔	ชั้น ๖/๑ พิ.

๑. ต้นฉบับเขาดานี้ แต่ละฉบับ มีความยาวไม่เกิน ๒ ผูก ส่วนใหญ่ ธานี ๒ ผูก มี
 จำนวนใบลานที่ใช้จารอักขระ ๒๔ ลาน แต่ละแผ่นลาน กำนับหน้าควยตัวอักษรแจกลูกตั้งแต่
 ก กา กิ กึ กู กุ เก ไก โก เกา กำ กะ ข ขา ชี ชี ชู ชู เช โช โข เขา ขำ ขะ
 ส่วนผูก ๒ ก็เช่นคน ค คา คิ คี คุ คู เค ไค โค เคา คำ คะ และ ฆ ฆา ฆี ฆี ฆู ฆู ฆเ
 ไข ไข เขา ฆำ ฆะ ธานีใบ จารผูกเคียวจะมีความยาวระหว่าง ๓๕ - ๔๖ ใบลาน มี
 อักษรกำกับหน้าควยการแจกลูกเช่นเคย และได้รับการเก็บรักษาโดยมีครวมกับคัมภีร์อื่นที่มี
 ความยาวใกล้เคียงกันประมาณ ๕ - ๑๐ ผูก เป็นหนึ่งมัด โดยมีไม้ประกับหัวท้ายมัดควย
 เชือกแล้วหอดควยผาและผูกเชือกทับอีกชั้นหนึ่ง ฉบับที่มีอรรธกถาและฎีกาก็จะมีครวมอยู่
 ควยกัน อรรธกถามีความยาว ๓ ผูก ฎีกายาว ๘ ผูก ส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นอรรธกถาหรือ
 ฎีกาจะมีข้อความตรงกัน

ลักษณะร่วมที่ปรากฏในต้นฉบับต่าง ๆ

ในจำนวนต้นฉบับทั้ง ๑๖ ฉบับ นี้ มีลักษณะร่วมกันดังนี้

๑. ขนาดลานจะมีความกว้างยาวระหว่าง ๒" + ๒๑" ถึง ๒" + ๒๓"
๒. การจารแต่ละลาน จารควยอักษรขอมหน้าละ ๕ บรรทัด
๓. ส่วนใหญ่ลักษณะดานยังใหม่เวณฉบับลานคิม^๑ ซึ่งดานเกามาก
๔. ทุกฉบับไม่ว่าจะแต่ง ผู้จาร และปีที่จาร เวณฉบับ ท.๒ บอกว่า ตาอินสร้าง
 เมื่อ ๓๑๒ พ.ศ. ๒๓๔๔ ฉบับ ล.๓ บอกว่า พระยาสุทเทพ (เพ็ง) สร้าง แต่ไม่บอกผู้
 จารและปีที่จาร ส่วนฉบับ ท.๕ บอกว่า เจ้าครอกขอมสร้าง ไม่บอกผู้จารและปีที่จาร
 เช่นกัน ต้นฉบับนอกจากนี้ไม่บอกอะไรเลย

^๑ นายวิรัตน์ อนุาทรวางกูร เจ้านาฬผู้ชำนาญเรื่องอักษรโบราณ หอสมุดแห่ง
 ชาติ ได้ให้ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับสมัยที่แต่งฉบับลานคิมว่า ดูจากลักษณะดานและลักษณะตัว
 อักษรแล้วน่าจะจารขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี ส่วนอีก ๑๕ ฉบับ สันนิษฐานว่าไม่เก่าเกินสมัย
 รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์.

๕. จำนวนอักษรที่จารแต่ละบรรทัด มีจำนวนระหว่าง ๒๐ - ๕๐ ตัวอักษร โดยไม่นับตัวชอน

๖. ลักษณะอักษรที่จาร ส่วนมากจารโค้งงอชัดเจน อักษรมักจะเป็นเหลี่ยมตามลักษณะอักษรขอมบรรจงในสมัยรัตนโกสินทร์ มีลักษณะตัวกลมแบบดาดานาไม่กั้มกั๋ว คือ ลค. ล.๖ ล.๘

๗. ลักษณะคัมภีร์ที่น่าจะอยู่ในสายเดียวกัน ถาแบ่งอย่างหยาบ ๆ โดยสังเกตจากประณามคาถา มี ๒ พวก ดังนี้

ก) พวกที่ใช้ นโยม ศลุต ฯลฯ เป็น ประณามคาถา ได้แก่ ท.๑ ล.๑ ท.๓ ล.๓ ท.๕ ลค. ล.๘

ข) พวกที่ใช้ นมตฤ ๆ เป็นประณามคาถา ได้แก่ ท.๒ ล.๒ ล.๔ ท.๔ ท.๖ ล.๕ ล.๖ ล.๗

นอกจากนี้ยังแบ่งย่อยลงได้อีก คือ

๑. พวกที่มีข้อความแทรกเขามาตรงกันและจารข้อความสลับหน้าสลับหลังในทีตรงกัน ได้แก่ ล.๓ ท.๖ ล.๗

๒. พวกที่มีประณามคาถา มีข้อความท้ายคัมภีร์และใช้ศัพท์คล้ายกัน ได้แก่ ท.๑ ล.๒ ล.๔

๓. พวกที่มีประณามคาถา มีข้อความขาดหายไปตรงกัน และใช้ศัพท์คล้ายกัน ได้แก่ ล.๑ ท.๓ ท.๕

๔. มีประณามคาถา มีข้อความขาดหายไปตรงกัน และใช้ศัพท์คล้ายกันอีกพวกหนึ่ง ได้แก่ ท.๒ ท.๔ ล.๕

๕. พวกที่มีประณามคาถา มีการใช้ศัพท์คล้ายกัน มีการจารสลับหน้าสลับหลังคล้ายกัน ได้แก่ ล.๓ ล.๖ ลค. ส่วน ล.๘ ล.๙ ไม่อาจจัดเข้ากลุ่มใด เพราะไม่แน่นอนในการจารศัพท์ในทีต่าง ๆ บางทีก็ถูก บางทีก็ผิด ทั้งที่เป็นศัพท์เดียวกัน และแต่ละฉบับก็มีเนื้อหาของ

คัมภีร์เพียงครึ่งเดียว

ลักษณะเฉพาะแต่ละคนฉบับ

คนฉบับที่ ๑๖ ฉบับ ที่วิจัยนำมาสอบชำระครั้งนี้ นอกจากมีลักษณะร่วมกันดังกล่าวมาแล้ว ยังมีลักษณะพิเศษเป็นที่สังเกตแต่ละฉบับดังนี้

ท.๑ มีความยาว ๑ ผูกจบ ลานยังใหม่ ใ้จารทั้งหมด ๔๖ ใบลาน หน้าปกจารว่า "อนาคดวงสุ ๑ ผูก" เป็นฉบับที่จารประณีตมาก อักษรงาม การใช้ศัพท์และไวยากรณ์ถูกต้องเป็นส่วนใหญ่ มีเสียตรงที่ข้อความขาดไป ๑ แผ่นลาน คือ ลานคู่ ส่วนที่อื่นมีเนื้อหาครบบริบูรณ์

ประมาณคาถาและคำชนคนคัมภีร์

มีประมาณคาถาและชนคนคัมภีร์ ดังนี้

นโม ทสฺส ภควโท อรหโท สมฺมาสมฺพุทฺทสฺส ฯ สตุถา สาวตฺถิยํ อุปนิสฺสุสาย
ปฺพุพฺพาราเม วิสาขาย การามิเต วสนฺโตะ

คำลงท้ายคัมภีร์

คำลงท้ายคัมภีร์ มีดังนี้

เอโก พุทฺโธ สาโร กบฺโป ฯลฯ ตโต นตฺถาธิกาธินา

ท.๒ มีความยาว ๒ ผูก ลานค่อนข้างเก่า หน้าปกแต่ละผูกจารว่า "พระอนาคดวงสุ โพรสิศฺศุทฺ ทานแล้ว" ผูกแรกจาร ๒๔ ใบลาน ผูก ๒ จาร ๒๓ ใบลาน ดายมือที่จารประณีตมาก อักษรงาม ลักษณะเป็นเหลี่ยม มีเนื้อหาสมบูรณ์กว่าฉบับอื่น การใช้ศัพท์และไวยากรณ์ถูกต้องกว่าฉบับอื่น ไม่มีรอยแก้ไขตกเติม เป็นฉบับเดียวที่บอกผู้สร้างและปีที่จารไว้ที่ปกด้านขวาว่า ตาอินสร้างเมื่อ ๓๑๒ พ.ศ. ๒๓๘๔

ประณามคาถาและชั้นตนกัมภีร์ มีดังนี้

นมตุฏฐ ๗ สตถา สวาทุถิยั อุนนิสฺสาย ปุพฺพารามะ วิสาขาย การามีทาย
วสนุโต ...

คำลงท้ายกัมภีร์ มีดังนี้

ชาเรนุโต ปิฏกคฺคฺชํ นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ

ท.๓ มีความยาว ๒ บุก ลักษณะด้านคอนข้างเกา หนาปกแต่ละบุก คานขวามือจารว่า
"พระสุตฺตชาคกนิทานันตฺตํ" คานซ้ายบุกแรกจารว่า "พระอนาคตวงฺส
๒๔ ไบแล" บุก ๒ คานซ้ายจารว่า "พระอนาคตวงฺส ๑๔ ไบแล" การจาร
ไม่ค่อยประณีต มีจารนิคมากทั้งคัพทและไวยากรณ เนื่อความก็ไม่สมบูรณ์ ซาค
หายไปหลายตอน มีทั้งตกคำและตกประโยค และมีการเขียนแทรกหลายแห่ง
แต่อักษรที่จารงาม ตัวเหลี่ยม ชัดเจน อ่านง่าย

ประณามคาถาและคำชั้นตน มีดังนี้

นโม ทสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ๗ สตถา สวาทุถิยั อุนนิสฺสาย
การามีเต วสนุโต...

คำลงท้ายกัมภีร์ มีดังนี้

ทสฺสโฬธิตฺตโต ตํ อุตฺเทโส นิกฺขิตฺโต

ท.๔ มีความยาว ๑ บุก หนาปกจารว่า "ทสฺสโฬธิตฺต อุนาคตวงฺส ๑ บุก ใจจาร
๔๐ ไบดาน ฉบับนี้จารนิคมากเช่นกัน บุจารคงไม่มีความรูดดี เพราะค่างาย ๆ
ก็จารนิค เช่น ภวิสฺสติ จารเป็น ภวิสฺสนฺตฺนฺติ นอกจากนี้ยังเขียนแกและเขียน
ตกมากมาย ลักษณะด้านยังใหม่ สีทองที่ทาขอบยังสด ลายมือที่จารงาม อักษร
อ้วน ตัวเหลี่ยม

ประณามคาถาและคำขณคน มีดังนี้

นนทฤ ๗ สตฤดา สวาทฤธิ์ อุนิสฺสสาย ปุพฺพพาราเม วิสาขาย การาบิเต วัฒนฺโต
อชิตเถร อารพฺภ อนาคเต ทสฺโพชิสฺสตฺถุ อุนฺปนฺนํ เทเสสิ ๗

คำลงท้ายคัมภีร์ มีดังนี้

กปฺปสทสทฺสฺสานิ นิริยํ โส น คจฺจตฺตี ๗

ท.๕ มีความยาว ๒ ผูก แต่ละผูก หน้าปกจารว่า อนาคตวงฺส คานชวาจารว่า "เจ้าครอก
ขอมสร้างไว้ในพระศาสนา" ลักษณะด้านข้างใหม่ ทั้ง ๒ ผูกจารผูกละ ๒๔ ใบลาน มีก
จารสระอึ เป็น อี ซอนอักษรที่ไม่ควรซ่อน เช่น ชีวิตฺ เป็นคน ลายมือจารเขียนตัว
ใหญ่ อักษรงาม แต่จารมีผิดพลาดมาก ถ้าไม่ตกอักษรก็เพิ่มอักษร

ประณามคาถาและคำขณคน มีดังนี้

นโม ทสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ๗ สตฤดา สวาทฤธิ์ อุนิสฺสสาย
ปุพฺพพาราเม วิสาขาย การาบิเต วัฒนฺโต อชิตเถร อารพฺภ อนาคเต ทสฺโพชิสฺสตฺถุ อุนฺปนฺนํ
เทเสสิ ๗

คำลงท้ายคัมภีร์ มีดังนี้

พระป่าสีอนาคตวงฺส วิฐฐารปฺปปริปริมฺม นิฐฐิตา

ท.๖ มีความยาว ๑ ผูก หน้าปกจารว่า "อนาคตวงฺสโพชิสฺสตฺถุ ๑" ที่ลาน ก หน้าแรก
มีรูปดอกจันทน์เขียนไว้ ๑ ดอก ลักษณะด้านคอนข้างเกา ลายมือที่จารงาม อักษร
ตัวเล็กอ้วนกลม มีรอยเกเขียนไว้ในคัมภีร์หลายแห่งควยอักษรหอมหวัด มีตกเติมแก้ไข
บ้าง แต่ไม่มาก

ประณามคาถาและคำขิ้นตน มีดังนี้

นมตฤ ๆ สตุธา สวาทุณีย์ อุปนิสฺสาย ปุพฺพพาราเม วิสาขาย การราปิตาย
วสนฺโต อธิตเถโร อารพฺภ อนาคเต ทสฺสโพรสิสฺสตุตฺถุ อุปฺปนฺนํ เทเสสิ

คำลงท่ายคัมภีร์ มีดังนี้

เอเต ปญฺจวิชา กปฺปฺวา สมฺพฺพุเรน สุเทสิทา

ล.๑ มีความยาว ๑ ๒๒ ไชจาร ๓๘ ลาน หน้าปกจารว่า "อนาคตวงฺสปริปฺพณาองฺก ๑"
ลานคอนข้างเกา ตัวอักษรที่จารงาม อานงาย แต่จารณิดมาก ชอบชวนในที่ไมควรชวน
เช่น มตฺ เป็น มตฺ และชอบเพิ่มอักษร เช่น อนาคเต เป็น อนาคเต มี
ขอความขาดหายไปหลายแห่ง เข้าใจว่าจะลอกมาสายเดียวกับ ท.๕ สังเกต
จากการไรท์พท์และมีขอความหายไปตรงกัน

ประณามคาถาและคำขิ้นตนคัมภีร์ มีดังนี้

นโม ทสฺส ภควโต อรหฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ๆ สตุธา สวาทุณีย์ อุปนิสฺสาย
ปุพฺพพาราเม วิสาขาย การราปิตาย วสนฺโต อธิตเถโร อารพฺภ อนาคเต ทสฺสโพรสิสฺสตุตฺถุ
อุปฺปนฺนํ เทเสสิ ฯ

คำลงท่ายคัมภีร์ มีดังนี้

สมฺพฺพุเรน ปกาสิทา พระอนาคตวงฺส วิตุธาปรจบปริปฺพณา นิฏฺฐิตา

ล.๒ มีความยาว ๑ ๒๒๖ ลานคอนข้างใหม่ ไชจาร ๔๕ ไบลาน อักษรที่จารเล็ก
งาม อานงาย มีขอความขาดหายไปหลายแห่ง การจารศัพทที่ผิดมักใช้อักษรเกิน
เข้ามาทั้งสระและพยัญชนะ

ประณามคาถาและคำขิ้นตนคัมภีร์ เหมือน ท.๒ และ ท.๖

คำลงท่ายคัมภีร์ มีดังนี้

สมฺพฺพุเรน ปกาสิทา ๆ อนาคตทสฺสพฺพุทฺธวงฺสา ฯ

ด.๓ มีความยาว ๒ ผูกจบ จารผูกละ ๒๔ ลาน หน้าปกแต่ละผูกจารว่า พระปาลิอานาคดวงสทสโฬิสศุต และบอกว่า พระยาสีหเทพ (เพ็ง) สร้างลานคอนข้างใหม่ ลายมือที่จารงามอันง่าย แต่มักจารสะเพรา คือชอบจารตกนิกคิตบางสละบาง และพยัญชนะบาง นอกจากนี้ยังจารขอความสับหน้าสับหลังหลายแห่ง แต่เมื่อเอาเนื้อความที่สับกันมาเรียงใหม่ก็ได้ความเหมือนฉบับอื่น และชอบชอนที่ไม่ควรชอน เช่น วสนุโต เป็น วสุสนุโต

ประณามคาถาและคำขึ้นต้นคัมภีร์ มีดังนี้

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา สมฺพุทฺทสฺส ฯ สตุถา สาวตฺถิยํ อุปนิสฺสุสาย
ปฺพุพฺพาราเม วิสาขาย การาปิตาย วสุสนฺโต อหฺริตฺตฺเถโร อารพฺภ อนาคเต ทสฺโฬิสศุตํ
อุปฺปนฺนํ เทเสตี ฯ

คำลงท้ายคัมภีร์ มีดังนี้

ภทฺทกฺกฺเป ปญฺจ พุทฺธา สมฺพุทฺเธน ปกาสิตา

ด.๔ มีความยาว ๑ ผูกจบ ที่หน้าปกเขียนตัวเลขไทยเลอะเทอะไปหมด มีอักษรจารหน้าปกว่า "พระอนาคดวงสปริปฺพณาแล" ไร้จาร ๔๓ ใบลาน ลักษณะลานคอนข้างเกา ลายมือที่จารไม่งาม อักษรคอนข้างกลม แต่เขียนเส้นไม่สวย ขอความที่จารขาดหายไปหลายแห่ง และจารผิดมากทั้งศัพท์และไวยากรณ์

ประณามคาถาและคำขึ้นต้นคัมภีร์ คล้าย ท.๒ ด.๒ ท.๒

คำลงท้ายคัมภีร์ คล้าย ด.๒

ด.๕ มีความยาว ๑ ผูกจบ ไร้จาร ๔๒ ใบลาน หน้าปกจารว่า "อนาคตฺดวงส
๑ ผูก จบปริปฺพณา" ลานคอนข้างเกา ลายมือที่จารงาม อักษรอ่อน อันง่าย
แต่จารผิดมาก โดยเฉพาะตกนิกคิต แม้ในศัพท์ต่าง ๆ ก็มักจารตกตัวใดตัวหนึ่ง
เสมอ ลักษณะการจาร ข ผิดจากฉบับอื่น คือจารคล้าย ท แต่คอหาง
เช่น ฐ

ด.๗ มีความยาว ๑ ผูกจบ ไซ้จาร ๔๓ ลาน หน้าปกจารว่า "พระอนาคคตวงสุโพธิสตุต
ผูก ๑ หานแล้ว" ลานเกา ลายมือที่จารไม่งาม อักษรเรียว นิยมชอนอักษรในคำที่
ไม่ควรชอนอักษร ประโยคบางแห่งมีการปรับปรุงให้ความดีขึ้น ถ้าขอความคณใด
หวนไป จะเพิ่มข้อความเข้าไปให้ข้อความดีขึ้น ทั้งฉบับอื่นไม่มี เวลาชำระ ฉบับนี้
ช่วยในคานศัพท์และเนื้อความได้มาก

ประมวลคาถาและคำขณตน มีดังนี้

นมนตุถ สตุตา สวารุกุณิ อุนนิสุสาย ปุพพารามะ วิสาขาย การาบิเต อชิตเถร
อารพุก อุนปนุเน ทสโพธิสตุเต เทเสสิ ฯ

คำลงท้ายคัมภีร์ มีดังนี้

ทสโพธิสตุคอุทเทโส นิภูริโต ฯ อันว่า ทสโพธิสตุต ก็จบสำเร็จโดย
พระสัพเพชชุปนทล ก็จบปริปฐม ชมมุโทนิ แล้วแล ฯ อนาคคตโพธิสตุต ฯ มหาสุกสุสา ไว้ใน
พระศาสนา ขอให้เป็นนิสัยปัจจัยแก่พระโพธิญาณในอนาคตเถก ฯ

ด.๘ มีความยาว ๒ ผูก แต่พบเฉพาะผูกแรก ที่ปกจารว่า "อนาคคตวงสุผูก ๑" ลานคอนข้าง
เกา ลายมือจารไม่งาม ตัวอักษรโยเย ชอบจาร ต. กับ ค และ จ กับ ป คล้ายกัน
มาก ไซ้จารเพียง ๒๒ ลาน

ประมวลคาถาและคำขณตนคัมภีร์ คล้ายกับ ท.๕

คำลงท้ายคัมภีร์ จบลงแค่อุเทศที่ ๕ ตอนที่เป็นคาถาในคำว่า อินุโท จ พรหมา จ

ด.๘ มีความยาว ๒ ผูก แต่พบเฉพาะผูก ๒ เท่านั้น ไซ้จาร ๒๗ ลาน ลานคอนข้างเกา
แต่ยังไม่กรอบ เป็นฉบับที่จารนิคมมากที่สุดทั้งศัพท์และไวยากรณ์ มีทั้งตกทั้งเพิ่มอักษร ที่
ปกจารว่า "ทสโพธิสตุต" ที่ปกยังมีรูปฟองมันเขียนไว้ทั้งซ้ายและขวาของปก ลักษณะ
อักษรไม่งาม อ่านยาก มีเขียนแทรกด้วยหมึกหลายแห่ง

ประณามคาถาและคำขึ้นต้นคัมภีร์ ไม่มี เพราะไปเริ่มที่ผูก ๒ ตรงอุเทศที่ ๔ ตั้งแต่คำว่า อริยมฤตยูย ส เจ น ล ก ทิ เป็นต้นไป

คำสั่งท้ายคัมภีร์ มีดังนี้

ทิสฺส โธพาธิสฺสตุตฺต อุกฺกุเรสา นิฏฺฐิตา

ดค. เป็นลานคัมภีร์ ๑ ผูกจบ ไร้จาร์ ๔๓ ลาน ลานที่จาร์เกามาก ขอบลานแตกเป็นฝอย ทุกแผ่นทั้ง ๔ คาน ลายมือที่จาร์ไม่งาม อานยาก ตัวอักษรลีบโค้ง ขอบเลนหาง เป็นฉบับที่จาร์ฉิมมากรองจาก ล.๕ มีทั้งตกคำและขอความ บางทีก็เติมอักษร เข้ามา และมีแก้ไขแทบทุกหน้า นอกจากนี้ยังมีการจารขอความสับหน้าสับหลัง เช่นเดียวกับ ล.๓ มีการจารสระอุ คล้าย ร ควบ เช่น กัโรภาว ๘ = กรุณาย เป็นตน

ประณามและคำขึ้นต้นคัมภีร์ มีดังนี้

นโม ทสฺส ภวคโต อรหโต สมฺมาสมุพฺพุทฺธสฺส ฯ สตุถา สวาทุถิยํ ปุพฺพพาราเม วิสาขาย การาย ปิตาย วสนุโต อธิคเถรํ อารพฺภ อนาคเต ทสฺสโฬธิสฺสตุตฺต อุกฺกุณฺณํ เทเสสิ ฯ

คำสั่งท้ายคัมภีร์ มีดังนี้

ทสฺสโฬธิสฺสตุตฺตอุเทโส นิตฺติโต อิมินา ลิกฺขิตทาเนน ธมฺมธโร วิสารโธ สตุตฺตานํ อานุสาสยฺยํ นิพฺพานํ อธิคจฺจนามิตี ฯ

ลักษณะพิเศษของการจารภาษาบาลีด้วยตัวอักษรขอมในใบลาน

เมื่อพิจารณาต้นฉบับของคัมภีร์อนาคตวงศ์ทุกฉบับแล้ว ผู้วิจัยได้พบลักษณะรวม ในการจารภาษาบาลีด้วยอักษรขอมซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวกับแบบของการเขียนคำ ดังนี้

- ๑. จารพยัญชนะ ฎ ฐ ที่ไม่ใช่พยัญชนะชอน มักใช้ ค ถ แทน บางทีแม่เป็น ฐ ฎ ก็ใช้ ฑ ถ แทนก็มี

ปฐวี	เป็น	ปถวี	(๔๔/๑๖ ภา๑)
ปฐมเมว	"	ปถมเมว	(๔๔/๒ ภา๑)
ปฐลภิตฺวา	"	ปถลภิตฺวา	(๔๔/๑๑ ภา๑)
ฐิตา	"	ถิตา	(๕๐/๒๑ ภา๑)
นิกฺฐิต	"	นิตฺถิต	(๖๔/๑๑ ภา๑)
ทิกฺฐิต	"	ทิตฺถิต	(๕๑/๑๒ ภา๑)

๒. พยัญชนะวรรค ฎ ที่ เป็นพยัญชนะซ้อน ใช้จารตัวตามเพียงตัวเดียว ส่วนมาก เป็น พยัญชนะ เช่น

วพฺชนฺติ	เป็น	วชนฺติ	(๔๔/๕ ภา๑)
สิริวฑฺฒ	"	สิริวฒ	(๔๕/๒๔)
พฺรหฺมวพฺชนฺโน	"	พฺรหฺมวชนฺโน	(๕๖/๒)

๓. นิยมแยกพยางค์ของคำไว้คนละวรรคและคนละบรรทัด เช่น

ปาสาเหตฺวา	แยก	เหตฺวา	ไว้อีกบรรทัดหนึ่ง
ทฺตฺวา	"	ทฺตฺวา	ไว้อีกวรรคหนึ่ง
		ภา๑	

๔. ไม่นิยมแปลงนิกหิตเป็นพยัญชนะท้ายวรรคเมื่อมีพยัญชนะวรรคตามมา เช่น

สงฺขจฺกฺวตฺติราชา	เป็น	สงฺขจฺกฺวตฺติราชา	(๔๕/๖ ภา๑)
สมฺปาปฺณิ	"	สมฺปาปฺณิ	(๔๗/๕ ภา๑)
สงฺฆิ	"	สงฺฆิ	(๔๘/๕ ภา๑)
พฺพชฺชฺกฺโร	"	พฺพชฺชฺกฺโร	(๕๐/๑๐ ภา๑)
		ภา๑	

๕. สระ อี อี้ มักจารเป็น อี สระ อุ อู มักจารเป็น อุ เช่น

นิสฺสี	เป็น	นิสฺสี	(๕๔/๒๑ ๗๕๖)
ปุเรตฺวา	"	ปุเรตฺวา	(๕๓/๑๑ ๗๕๖)
ปารมี	"	ปารมี	(๕๒/๑๓ ๗๕๖)

๗๕๖

ลักษณะการจารดังกล่าวในข้อ ๔ - ๕ นี้ มีอยู่ทั่วไปทุกฉบับ ผู้วิจัยจึงมิได้เก็บรวบรวมไว้ในบทที่ว่าด้วยคำและข้อความที่ผิดเพี้ยนออกไป เว้นแต่คำนั้น ๆ เมื่อเป็นสระสั้นจะมีความหมายเปลี่ยนไปเท่านั้น

ขอบกพร่องที่พบในการตรวจชำระ

ในการตรวจชำระคัมภีร์อนาคตวงศ์ ผู้วิจัยได้พบขอบกพร่องต่าง ๆ ซึ่งแบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ๒ ประเภท คือ

ก. ขอบกพร่องที่เกิดจากการจาร

๑. จารติดกันเป็นพืด ทำให้ผู้อ่านแยกคำลำบาก ซึ่งบางครั้งทำให้วินิจฉัยคำและข้อความผิดพลาด

๒. จารผิดเนื่องจากอักษรคล้ายกัน เพราะมีการคัดลอกกันมา ผู้ลอกไม่ชำนาญภาษาบาลี จึงลอกตามความเข้าใจ เช่น

ค (ค)	กับ	ค (ค)	เช่น
วิภาตยา	เป็น	วิภาตยา	(๕๖/๒๒)
อุปคมาโน	"	อุปคมาโน	(๕๖/๕)
หตุถยุตฺตา	"	หตุถยุตฺตา	(๕๓/๕)

จ (จ)	กับ	ป (ป)	เช่น
ปสกุทก	เป็น	จสกุทก	(๕๐/๒๕)
นิมลนคร	"	นิปดนคร	(๕๕/๑๓)

น (๕) กับ ท (๕) เชน
 นินนาทิตา เป็น ทินนาทิตา (๖๐/๑๖)

ส (๖๖) กับ ล (๖๖) เชน
 ภยภิตตลิตโต เป็น ภยภิตตลิตโต (๔๔/๒๓)

ท (๕) กับ ฐ (๕) เชน
 วิโสเรตฺวา เป็น วิโสเทตฺวา (๔๗/๒)

๓. จารณิก เพราะความเคยชินในการไข่มาก่อน เชน

ฐ/ถ	เชน	ฐิตา	เป็น	ถิตา	(๕๐/๒๑)
		ฐเปตฺวา	"	ถเปตฺวา	(๔๔/๒)
				ฯลฯ	

ฐ/ท	เชน	วิโสเรตฺวา	เป็น	วิโสเทตฺวา	(๔๗/๒)
		สมฺปเวธิ	"	สมฺปเวทิติ	(๕๔/๔)
				ฯลฯ	

ท/ล	เชน	สกลจกฺกฺวาเพ	เป็น	สกลจกฺกฺวาเด	(๔๕/๒๓)
		ปิปิตโต	"	ปิลิตโต	(๖๒/๑๕)
				ฯลฯ	

ณ/น	เชน	การณํ	เป็น	การณํ	(๕๗/๒๐)
		ปฺนฺณมีทิวเส	"	ปฺนฺนมีทิวเส	(๖๒/๑๔)
		มานว	"	มานว	(๔๔/๒๔)
				ฯลฯ	

ฎ/ก เช่น ปฏิบัติทวาร เป็น ปฏิบัติทวาร (๕๕/๑๑)
 อปฺโปเฐสิ " อปฺโปเทสิ (๖๐/๑๔)

ฯลฯ

๕. จารสระนิก บางทีสระเสียงยาวก็จารเป็นสระสั้น บางทีก็จารเป็นสระอื่นต่าง
 ออกไป เช่น

คะ/อา	เช่น	สมคฺคํ	เป็น	สามคฺคํ	(๕๔/๕)
		ปุปุฉวคฺคทาเนน	"	ปุปุฉวคฺคทาเนน	(๕๔/๒๕)
อะ/อิ	"	ภิริยา	"	ภิริยา	(๕๓/๓)
		อจฺฉริยานิ	"	อจฺฉริยานิ	(๕๘/๑๐)
อะ/อุ	"	ปริวุโต	"	ปุริวุโต	(๕๕/๕)
อะ/เอ	"	มหานพฺกาทเวทปุฑฺโท	"	มหานพฺกาเรทเวทปุฑฺโท	(๕๕/๕)
อะ/โอ	"	มารราชา	"	มาโรราชา	(๕๖/๕)
อา/อะ	"	อาณาเปสิ	"	อาณเปสิ	(๕๖/๑๖)
อิ/อี	"	ทิวเส	"	ทิวเส	(๕๔/๕)
อิ/อุ	"	ปิณฑาย	"	ปุณฑาย	(๕๔/๖)
อี/อี	"	ทิมโส	"	ทิมโส	(๕๓/๖)
อุ/อะ	"	ปุโรหิต	"	ปโรหิต	(๕๕/๑๔)
อุ/อุ	"	ปุเรศฺวา	"	ปุเรศฺวา	(๕๖/๑๖)
เอ/อี	"	ปุเรศฺวา	"	ปุริศฺวา	(๕๓/๑๔)

๕. จารนิค เรื่องตัวสะกดตัวตาม เพราะความเคยชินในการจาร

เช่น

ทพ/ทฐ	ภททกปฺเป	เป็น	ภทฐกปฺเป	(๔๓/๖)
	ภทฺเท	"	ภทฺเช	(๕๖/๒๐)
		ฯลฯ		
ทฐ/ทท	สทฺโท	เป็น	สทฺโธ	(๕๕/๒)
	สมิทฺธา	"	สมิทฺทา	(๔๔/๑๗)
		ฯลฯ		
นฐ/นท	คนฺโธ	เป็น	คนฺโท	(๕๕/๒๓)
	คนฺธพฺพราชา	"	คนฺทพฺพราชา	(๕๖/๕)
		ฯลฯ		
ณฐ/นฐ	ชินฺโณมฺหิ	เป็น	ชินฺโนมฺหิ	(๗๓/๒๐)
	ปริกิณฺณํ	"	ปริกิณฺนํ	(๕๘/๑)
		ฯลฯ		
ชฐ/ชฐ	สมิชฺฐชฺฐติ	เป็น	สมิชฺฐชฺฐติ	(๕๕/๑)
	สมิชฺฐชฺฐิตี	"	สมิชฺฐชฺฐิตี	(๕๕/๖)
		ฯลฯ		
ฐฐ/ตถ	พฺพชฺวสนฺตฺถานํ	เป็น	พฺพชฺวสนฺตฺถานํ	(๕๐/๒)
ตถ/ฐฐ	วิตฺถวาริตฺพฺโพ	"	วิฐฐวาริตฺพฺโพ	(๔๘/๔)
	ปตฺถเถติ	"	ปฐฐเถติ	(๕๕/๑๘)

๖. จารณิก เพราะชอนอักษรในที่ไม่ควรชอน

ช/ชช	ภุชิสฺสุสา	เป็น	ภุชฺชิสฺสุสา	(๔๘/๒๑)
	ปพฺพชฺชิต	"	ปพฺพชฺชิต	(๔๘/๒๐)
ท/ทต	ปุรฺโต	"	ปุรฺตุโต	(๔๘/๒๔)
	อมต	"	อมตฺต	(๔๙/๔)
น/นฺน	ชานปทา	"	ชานฺนปทา	(๔๖/๘)
	อุปฺนาเมสฺสุ	"	อุปฺนฺนาเมสฺสุ	(๕๙/๑๖)
ป/ปฺป	นินฺปฺณล	"	นินฺปฺณล	(๕๙/๑๑)
ย/ยฺย	สยฺยติ	"	สยฺยติ	(๕๖/๙)
	ชยฺย	"	ชยฺย	(๙๐/๓)

าสา

๗. จารณิก เพราะไม่ชอนอักษรในที่ควรชอน

ภุค/ภุ	ภุคฺโกสาเปตฺวา	เป็น	ภุคฺโกสาเปตฺวา	(๕๖/๒๔)
	น สกฺโกมิ	"	น สกฺโกมิ	(๕๘/๒๔)
ชช/ช	ปชฺชลิโต	"	ปชฺชลิโต	(๕๓/๔)
	วิชฺชุตฺตา	"	วิชฺชุตฺตา	(๕๖/๖)
พพ/พ	อปฺพพฺพโล	"	อปฺพพฺพโล	(๕๐/๒๒)
	นินฺพพฺพตา	"	นินฺพพฺพตา	(๕๓/๑๐)
คต/ค	ปญฺญคฺเต	"	ปญฺญคฺเต	(๕๑/๕)
	ผลสฺมาปคฺตี	"	ผลสฺมาปคฺตี	(๕๖/๑๔)
คค/ค	อพฺภคฺคณฺตฺวา	"	อพฺภคฺคณฺตฺวา	(๔๖/๑๒)

นูน/น	ทินนุสสุ	เป็น	ทินนุสสุ	(๕๗/๑๐)
จูน/น	อปริงุณินนา	"	อปริงุณินนา	(๕๑/๒๕)

๘. จารนิค เพราะไมไ่ส่ไน้คคหิตไน้ท่ควรไ่ส่ เชน

ปกตริรูป	ปสฺสฺนุติ	เป็น	ปกตริรูป	ปสฺสฺนุติ	(๕๗/๒๓)	
ยถาพล		"	ยถาพล		(๕๗/๒๐)	
ปริกฤษณ์		"	ปริกฤษณ์		(๕๘/๑)	
นิจฺจ	โอภาสฺนุติ	"	นิจฺจ	โอภาสฺนุติ	(๕๒/๑๓)	
ผลสมมาปคฺติ	อนุกวิฑฺวา	"	ผลสมมาปคฺติ	อนุกวิฑฺวา	(๕๖/๑๘)	
ตถา	ชิปฺป	โหตุ	ตถา	ชิปฺป	โหตุ	(๕๘/๕)
กปฺปรุกฺข	นิสฺสาย	"	กปฺปรุกฺข	นิสฺสาย	(๕๓/๒๒)	

ฯลฯ

๙. จารนิค เพราะไ่ส่ไน้คคหิต ไน้ท่ไม้ถวรไ่ส่ เชน

พฺพฺทวฺโส		เป็น	พฺพฺทวฺโส		(๕๗/๒๑)
โก	ฉฺมจฺจ	"	โก	ฉฺมจฺจ	(๕๗/๒๔)
กัทิสา		"	กัทิสา		(๕๘/๘)
เทวฺชฺจเมน		"	เทวฺชฺจเมน		(๕๐/๕)
สมฺปาปฺณิ		"	สํปาปฺณิ		(๕๗/๓)
อจฺฉฺริยฺภูโต		"	อจฺฉฺริยฺภูโต		(๕๓/๖)

ฯลฯ

๑๐. บทพรองในการดอกคำ บางทีก็เกิน บางทีก็ตก เช่น

๑๐.๑ ดอกสระตก เช่น

สพฺเพ สตุตา	เป็น	สพฺเพ สตุต	(๔๓/๘)
พุทธภาวํ	"	พุทธภวํ	(๔๓/๘)
สตุตฺรตฺตานี	"	สตุตฺรตฺตาน	(๔๕/๑๑)
อุปฺปาเตตฺวา	"	อุปฺปเตตฺวา	(๔๖/๓)
ทิพฺพุทฺทํ	"	ทิพฺพทํ	(๕๑/๒)
มหาปฺจํ	"	มหาปจ	(๕๓/๖)
นาครุกฺโข	"	นาครุกฺโข	(๕๓/๑๕)

๑๐.๒ ดอกสระเกิน

ปารมีโย	เป็น	ปารมีโย	(๔๓/๑๓)
สมคฺคํ	"	สามคฺคํ	(๔๔/๕)
สามเณโร	"	สามเณโนรา	(๔๔/๒๕)
มหานพฺการเทวปฺตฺโต	"	มหานพฺการเทวปฺตฺโต	(๔๕/๔)
ปน	"	ปน	(๕๐/๑๑)
ชีวนฺติ	"	ชีวนฺติ	(๕๒/๑๕)
อจฺฉริยญฺโต	"	อจฺฉริยญฺโต	(๕๓/๖)
ภริยา	"	ภริยา	(๕๗/๓)
นิริยํ	"	นิริยํ	(๕๘/๒๑)

๑๐.๓ ดอกพญาชนะตก

อวเสสา	เป็น	เสสา	(๔๔/๓)
ภยภักตสีโต	"	ภยภักตสีโต	(๔๔/๒๓)
โพธิสตะเคน	"	โพธิสตะเคน	(๔๖/๑๒)
อุปนาเมลู่	"	อุปเมลู่	(๕๓/๑๖)
อาจารย์โย	"	อาจารย์	(๔๕/๓)
รัตนสโร	"	รัตนสโร	(๔๕/๑๒)
สตะทิวเส	"	สตะทิวเส	(๔๖/๒๒)
อปริมาณัน	"	อปริมาณัน	(๔๓/๔)

๑๐.๔ ดอกพญาชนะเกิน

สคัคค จจจติ	เป็น	สคัคคัคค จจจจติ	(๕๒/๑๖)
หตุถิตีวา	"	หตุถิติวาคีวา	(๕๓/๑๔)
อวาาโห	"	มาวาาโห	(๔๔/๑)
มณฑกบโป	"	มณฑกบโป	(๕๒/๔)
โปเสมิ	"	โปเสสิมิ	(๖๐/๒)
อาหังสุ	"	อาหังสุ	(๕๓/๔)
พุทธสิริบาย	"	พุทธสิริบาย	(๔๔/๖)
ปวิสิตุวา	"	ปวิสิตุวา	(๔๔/๒๔)
พุทธชัสส	"	พุทธชัสส	(๕๒/๓)

ชงษา เป็น อิทธิลึงค์ เมื่อประกอบศติยาวิภัติเอกพจน์ ควรเป็น
 เทวชงษา

๔. บทกรองเรื่องการเรียงคำเข้าประโยค เช่น

- สพเพ มนุสสา มยฺหํ สาสเน น มคฺคณฺถํ ลภิตฺวา (๕๓/๑๑)
 สาสเน ควรวางไวนา มคฺคณฺถํ จึงจะถูกตามความนิยม เพราะ
 เป็นคำขยายของ มคฺคณฺถํ
- มหาชนา ทานํ หสฺสามาติ ภิกฺขุ อูปนาเมสุํ น ตํ โส ปฏิกุคฺคเหตฺวา
 ตตฺถ สุาเนเยว ติฏฺฐติ (๒๒/๒๕ - ๒)
 น ไม่นิยมใช้ปฏิเสธ ทฺวา ปัจจัย ถ้าจะปฏิเสธต้องเปลี่ยน น
 เป็น อ
- อหํ ตถาคตฺสฺส ฆมฺมเทสนํ มม สีสํ ฉินฺทิตฺวา ปุริสฺสามีติ (๓๔/๑๒)
 นชน คีว ฉินฺทิตฺวา สจฺจจาทิฏฺฐานานุปฺภาเวน สีสํ ฉินฺทิตฺวา (๓๔/๑๓)
 ตถาคตฺสฺส ฆมฺมเทสนํ ควรเขียนไวนา ปุริสฺสามีติ เพราะเป็นคำ
 ขยายของ ปุริสฺสามิ
- เทวตา รุกฺโข คีว คเหตฺวา ฉทฺเพนฺติ (๒๓/๑๕)
 ไซ คีว ไม่ถูกตามสำนวนบาลี ควรเป็น คีวาย จึงจะเหมาะ

๕. บทกรองเรื่องสำนวนภาษา

ก. สำนวนยืคยาคไม่รัดกุม

- กุมาริปิ ตตฺถ นคเร เสฏฺฐิณฺเด มหาสมฺปตฺติยํ นิพฺพตฺติ (๒๓/๑๔ - ๒๐)
 มหาสมฺปตฺติยํ ไม่ควรมี เพราะทำให้ยืคยาค ประโยคที่รัดกุมนา
 จะเป็น กุมาริปิ ตตฺถ นคเร มหาโลกเสฏฺฐิณฺเด นิพฺพตฺติ

- สัพเพ มหัชชา มยฺหิ สาสเน มคฺคผลํ น ลภนฺติ อริยมะตุเตยฺยสุสฺส จ
รามสมฺมาสมฺพุทฺธสุสฺส จ ฆมฺมราชสมฺมาสมฺพุทฺธสุสฺส จ ฆมฺมสภมี-
สมฺพุทฺธสุสฺส จาติ จคฺขุนฺนํ พุทฺธานํ มคฺคผลํ น สาสเน ลภนฺติ (๒๑/๔-๑๐)
ประโยคยาวยิ่งยาก เพราะกล่าวซ้ำที่บรรยายมาแล้ว เช่น ชื่อ
พระพุทธเจ้าในอดีตก่อน ๆ ไม่จำเป็นต้องกล่าวซ้ำทั้งหมดก็ได้ โดยใส่
อาทิสัพทฺทช่วย เช่น เมตุเตยฺยาทีนํ จคฺขุนฺนํ พุทฺธานํ สาสเน มคฺคผลํ น
ลภนฺติ ก็ได้

ข. ส่วนวนภาษาไม่มีระเบียบ

- โภ คหปติรตน อหํ ทว เหตุ อนุชฺรตณปฺวคฺคิตํ ลภามิ อิทานิ โว อญฺญา
ปฺปชา น อหริติ อหํ จฏฺทวตฺถิตยลํ เต ปฺปเชสุสฺสามิตฺติ (๓๓/๑๔-๒๐)
การใช้สรรพนามกับคหบดีแกมมีทั้ง ทว โว และ เต ซึ่งอยู่ในที่ใกล้ ๆ
กัน และ จฏฺทวตฺถิตยลํ ก็ควรเป็น จฏฺทวตฺถิตยสสา จึงจะถูก

ค. ใช้ส่วนวนแบบส่วนวนภาษาไทย เช่น

- โภ อจฺกรีย อมฺ คฺุโณ ก็ พุทฺธคฺุโณ สจฺจจฺนฺตฺติ (๓๓/๑๐-๑๑)
ถ้าเป็นบาลีตามแบบฉบับ ควรเป็น สจฺจํ นฺุ โข โภ อจฺกรีย อมฺ
พุทฺธคฺุโณติ ไม่ต้องเอา สจฺจํ ที่แปลว่าจริงหรือ ไปเรียงไว้ท้ายประโยค
ตามส่วนวนภาษาไทย
- มหาราช อิทํ ฐปํ พุทฺธรูปํ สจฺจํ ทเววติ (๓๔/๑๕)
ประโยคที่ถูกไม่ควรใส่ ทเวว มาเป็น ฮาลปนนะ อีก เพราะมี มหาราช
อยู่แล้ว ที่ได้เข้ามาเข้าใจว่าต้องการให้แปลว่า พระเจ้าข้า ตามแบบ
การกราบมิ่งคมทูลในภาษาไทยมากกว่า
- มาฆมาณโว ทฺถุเชน ปิฬิตโต ภริยาย สทฺธิ มหาวิวาทํ นิพฺพตฺติ (๒๒/๑๕)
นิพฺพตฺติ ไม่ต้องการกรรม แต่ผู้แต่งเอา มหาวิวาทํ มาเป็นกรรม

เพราะต้องการให้แปลว่า ซึ่ง ตามสำนวนเทศน์ของไทย ประโยคที่ถูก
 ต้องตามแบบบาลีควรจะเป็น

มาฆบาลโก ทุกฺเชน ปีฬิโต ภริยาย สหุธี มหาวีวาทํ นิพฺพุตฺเตสิ

ง. ใช้สำนวนอาลปะนะแปลกกว่าคัมภีร์ทั้งหลาย คือ คำขยายพระสารีบุตร คัมภีร์
 ทั้งหลายจะใช้ สมุทฺเสนาปติ แต่คัมภีร์นี้ใช้ สมุทฺราช ขยาย ซึ่งคำนี้คัมภีร์ทั้งหลายใช้เป็นคำ
 ขยายเฉพาะพระพุทธเจ้าเท่านั้น โดยแปลว่า ผู้เป็นราชาแห่งธรรม ดังนั้น ในบทที่ ๔
 ผู้วิจัยจึงแปลคำว่า ผู้มีธรรมเป็นราชา เพื่อต้องการให้ต่างจากคำแปล เมื่อเป็นคำขยาย
 พระพุทธเจ้า

ที่มาของคัมภีร์อนาคตวงศ์

แม้ว่าเรื่องอนาคตวงศ์ จะเป็นหลักฐานในพระพุทธศาสนาในชมพูทวีปมานานกว่า
 นานก็ตาม แต่ความเกี่ยวข้องกับที่มาของเรื่อง สถานที่แต่งและผู้แต่ง ตลอดจนสมัยที่แต่ง ยังมีค
 มนออยู่ เพราะต้นฉบับมีใบบอกไว้โดยแม่แต่ฉบับเดียว ถ้าจะอ้างว่าเป็นผลงานของพระภิกษุปะ
 ตามอย่างฉบับโรมันก็คงไม่ได้ เพราะฉบับโรมันที่ถือว่าเป็นผลงานของพระภิกษุปะ เป็นคนละ
 ส่วนกับต้นฉบับที่ผู้วิจัยกำลังทำการสอบชำระอยู่ เพราะต่างกันทั้งเนื้อหาและแบบแผนคำ
 ประพันธ์ดังกล่าวมาข้างตน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ตลอดจน
 ส่วนภาษาที่แต่ง เขาช่วย จึงจะพอสันนิษฐานได้ว่า คัมภีร์อนาคตวงศ์ที่ผู้วิจัยกำลังทำการ
 วิจัยอยู่นี้ มีความเป็นมาอย่างไร ซึ่งอาจแบ่งความเป็นมาได้ ๒ ทาง คือ

๑. ที่มาทางคานเหนือหา
๒. ที่มาทางคานผู้แต่งและสถานที่แต่ง

ก. ที่มาทางคานเหนือหา

สำหรับที่มาทางคานเหนือหาของคัมภีร์อนาคตวงศ์ฉบับของไทย ยังไม่มีนักปราชญ์
 คนใดทั้งชาวยุโรปและเอเชีย ใดเคยนำไปวิเคราะห์วิจารณ์กันเลย แต่คัมภีร์ทสิโพธิสตุคฺคุปฺปะ-
 ติกถาของลังกา ซึ่งมีเนื้อหาและแบบคำประพันธ์คล้ายกับคัมภีร์อนาคตวงศ์ของไทย

คร. สัทธาติสสะ ผู้ชำระเรื่องนี้ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับที่มาของเนื้อหาไว้ในคำนำหน้าว่า "ผลงานชิ้นนี้ น่าจะได้รับอิทธิพลจากชาวฮินดูและลัทธิหายาน และได้มีการประยุกต์ขึ้น จากชาวพุทธที่ไม่ค่อยมีความรู้ ซึ่งมีชีวิตอยู่ท่ามกลางชาวฮินดูในอินเดียใต้หรือในประเทศไทย"

จากข้อความนี้ ผู้วิจัยมีความคิดความเห็นว่า เป็นไปได้มากทีเดียว ในแง่ที่ว่า ผลงานนี้ ได้รับอิทธิพลจากลัทธิหายาน เพราะถ้านางเป็นชาวอินเดียใต้ คงไม่มีข้อสงสัยเลยว่า จะได้รับอิทธิพลจากศาสนาฮินดูและลัทธิหายาน เพราะลัทธิทั้ง ๒ นี้ เกิดอยู่ในอินเดียอยู่แล้ว ส่วนถ้านางอยู่ในประเทศไทย ก็ได้รับอิทธิพลจากทั้งศาสนาฮินดูและพุทธศาสนาหายานใด เหมือนกัน ทางदानโบราณคดี ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงอธิบายว่า

ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ถึง ๑๔ ในท้องที่ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาค ตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ได้ปรากฏศิลปกรรมแบบหนึ่ง ซึ่งมีทั้งที่เป็นประติมากรรมและสถาปัตยกรรม ลักษณะคล้ายกับศิลปกรรมประเทศกัมพูชา วัตถุที่ค้นพบมักสลักจากศิลาหรือหล่อด้วยสัมฤทธิ์ หากเป็นของเนื่องในพุทธศาสนาก็มักอยู่ในลัทธิหายานทั้งสิ้น . . . มักขอมสร้างเป็นพระพุทธรูปองค์เดียวหรือหลายองค์อยู่รวมกัน หรือมีเจ้านั้นก็ทำเป็นพระพุทธรูปขนาดปรกอยู่ตรงกลางมีพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรอยู่เบื้องขวา นางปัญญาบารมีอยู่เบื้องซ้าย นอกจากนี้ ที่หล่อเป็นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรหรือนางปัญญาบารมีปลีกๆ เทวรูปก็มี เป็นต้นว่า รูปพระอิศวร พระนารายณ์ พระวิศvakกรรม เป็นต้น *

ส่วนทางแคว้นลานนา ภาคเหนือของไทย ศาสตราจารย์ ร.ศ.ท.แสง มนวิทูร อธิบายว่า

เมืองไทยอยู่ในดินแดนจีน ก็ถือพุทธศาสนาเถรวาทตามจีนไปด้วย ดังนั้น เมื่ออพยพมาอยู่ในแคว้นลานนา ก็ถือศาสนาพุทธเถรวาทตามมาด้วย นอกจากโบราณวัตถุ ดังกล่าวท้าวว่านับถือนายานแล้ว ยังมีสิ่งอื่นอีก คือ เมื่อประมาณ ๑๐ ปีมานี้ มีผู้ขุดไถลานเงินในท้องที่อำเภอ เชียงแสน อักษรพื้นเมืองเป็นธรรม์มนครตามคติหายานว่า ปัสยุหฺพคฺตฺ

* ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, ศิลปในประเทศไทย, (พระนคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๒), หน้า ๒๗ - ๒๘.

วิฤติ คีติ คีติ มฤติ จูติ จูติ มฤติ ชรณี นาม อีห อห วนุทามิ สกุกจจ แม้จะไม่ใช้ในสมัย
โบราณซึ่งเป็นมหายานแท้และทั้งเป็นภาษาคนไม่ใช่สันสกฤต แต่ก็เป็นคติมหายาน แสดงว่า
มีผู้นับถือนมาหลายแล้ว มนตร์ธรรมมีเฉพาะในมหายาน ส่วนในหินยานไม่มี... พุทธศาสนา
คติมหายานทางแคว้นลานนาไทยได้เสื่อมสิ้นไปในสมัยพระเจ้าอนุรุทธกษัตริย์พม่า (ซึ่งกาล
มาลีปกรณ์ว่าเสวยราชย์ พ.ศ. ๑๔๘๓ ในหนังสือพุทธศาสนาของ นาย เอ็ม. เกลกระ
ชาวลังกา ว่า เสวยราชย์เมื่อ พ.ศ. ๑๕๔๙ สวรรคต พ.ศ. ๑๖๒๐) พระเจ้าอนุรุทธทรง
เลื่อมใสพุทธศาสนาแบบมหายานมาก่อน แต่ภายหลัง พระสงฆ์ฝ่ายหินยานเรียกฝ่ายนี้ว่า
สมณุกหรือสมณุกฏ แปลว่า สมณะหลอกหลวงหรือสมณโกง เมื่อพระเจ้าอนุรุทธทรงเลื่อมใสใน
พระสงฆ์ฝ่ายหินยานแล้ว จึงสั่งให้กำจัดเสีย สมัยนั้น แคว้นลานนาตกอยู่ในอิทธิพลของ
พระเจ้าอนุรุทธ พระสงฆ์มหายานจึงพลอยถูกกำจัดไปด้วย

จากหลักฐานดังกล่าว แสดงว่าประเทศไทยทุกภาคล้วนได้รับอิทธิพลจากลัทธิมหา-
ยานทั้งนั้น ส่วนขอทวามีการประยุกต์ชนมาจากศาสนาฮินดูและลัทธิขยานนั้น ก็มีเหตุผล
สนับสนุนเช่นกัน คือ บรรดาราชนามพระโพธิสัตว์หลายองค์จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าใน
อนาคต เช่น สังขราชาและนารทมาถพ เป็นต้น ไม่มีปรากฏในพระไตรปิฎกเลยว่าจะ
ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้า คงมีเฉพาะพระเมตไตรยเท่านั้นที่กล่าวไว้ในท้ายเรื่องพุทธ-
วงศ์ แต่ก็กล่าวเพียงสั้น ๆ เท่านั้น อีกประการหนึ่ง บรรดาราชนามของพระพุทธเจ้า
ที่กล่าวถึงในคัมภีร์ก็มีหลายองค์ที่ผู้แต่งน่าจะได้ออกเหล่านั้นมาจากคำคุณศัพท์ของพระโคตม
พุทธเจ้านี่เอง เช่น พระธรรมราชา (ผู้เป็นราชาแห่งธรรม) พระเทวเทพ (ผู้เป็นเทวดา
ของเทวดา) พระธรรมสามี (ผู้เป็นเจ้าแห่งธรรม) พระนรสีห์ (ผู้เป็นนร เพียงดั่งสีห์) เป็นต้น
ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่า เป็นการประยุกต์ชนมาจากคำที่เป็นนามธรรมมาให้เป็นรูปธรรมเท่านั้น

๑ ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร, "ความเป็นมาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในลานนาไทย"
รายงานการสัมมนาทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ครั้งที่ ๑: ลานนาไทย, (เชียงใหม่:
ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๑๐), หน้า ๑๐๕ - ๑๐๗.

ส่วนเนื้อเรื่องอื่น ๆ ผู้แต่งน่าจะได้นำมาจากที่หลายแห่ง โดยเฉพาะจาก
 อรรถกถาชาดกและพระไตรปิฎก เช่น

ก. จากอรรถกถาชาดก

- เรื่องพระเจ้ามหาปนาทจักรพรรดิ น่าจะได้นำจาก
 มหาปนาทชาดก
- เรื่องพระยาชางฉัตตันต์ ซึ่งเป็นอดีตชาติของพระเทวเทพ
 พุทธเจ้า น่าจะได้นำจากฉัตตันตชาดก
- เรื่องพระบรมเสนาราชา ซึ่งเป็นอดีตชาติของ
 พระคิณสพุทธเจ้าน่าจะได้นำจากเวสสันดรชาดก

ข. จากพระไตรปิฎก

๑. แนวคิดเรื่องความเจริญและความเสื่อมของอายุมนุษย์
 ชาวชมพูทวีปตอนอารัมภบท น่าจะได้นำแนวคิดจากพระสุตตันตปิฎกที่มกนิกาย ปาฏิกวรรค
 จักกวัตตีสสูตร คือ

- ปาณาติปาตาทโย อายุปรินานิ องก ๗๔
- ทสกุสลกมมปลกถา อายุปรินานิ องก ๗๗
- สตุถนุตรกปลกถา มิคคณฺญาปฏฺฐาโก องก ๗๘
- อกุสลกมมปลกถา อายุอาทิวพฺพณํ องก ๘๑
- อายุอาทิวพฺพณธมฺมกถา องก ๘๕

๒. แนวคิดเกี่ยวกับชาวสาธิตที่เกิดเอง มนุษย์พากันไปเก็บ
 มากินโดยไม่ต้องปลูกและเรื่องปฐพีรส น่าจะได้นำจากอัครคัมภีร์สูตร

- รสพฐีอาทิกถา องก ๘๒
- ฐนึปปฏฺฐิกาทิกถา องก ๘๔

๓. แนวคิดเรื่องลักษณะของพระพุทธเจ้า น่าจะได้นำจาก

ลักษณะสูตร

- ทวตุคิมหาปฐิสลฺกขณานิ องก ๒๐๘

อย่างไรก็ตาม เมื่ออ่านเรื่องนี้ตลอดแล้ว จะเห็นว่าผู้แต่งไม่ค่อยเข้าใจเรื่องการ
สร้างบารมีของพระโพธิสัตว์ตามหลักของหินยานเพียงพอเลย จะเห็นได้จาก การนำเอาสัตว์
กิริจฉานมาอภิวาพระโคกมพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ว่าจะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ซึ่งตามพระ
บาลีไม่มีที่ใดกล่าวถึงเลยว่าจะปางใดโดยกะ กิติ ขางชนบาลกิติ ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธ-
เจ้าว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต เพราะตามคัมภีร์ต่าง ๆ เช่น สัมภารวิปาก
กล่าวไว้ว่า "พระโพธิสัตว์ ผู้ได้รับพยากรณ์ว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้านั้น ในขณะที่ได้รับ
พยากรณ์จะต้องเป็นมนุษย์บุรุษเพศเท่านั้น และมันคงได้บำเพ็ญบารมีครบอย่างน้อย ๑๖
อสงไขย จึงจะได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าทั้งหลาย" ^๑ จริงอยู่ ความคิดเรื่องพระพุท-
เจ้าในอนาคตนี้ ไทยอาจได้แนวคิดมาจากพระภิกษุชาวลังกา แทรยละเอียดคนนั้นแต่งแทรก
เขาไปเอง โดยได้รับอิทธิพลจากชาวฮินดู หรือจากลัทธิมหายาน ดังนั้น ผลงานที่ออกมา จึง
ไม่สมบูรณ์ทั้งตามลัทธิหินยานและตามลัทธิมหายาน

ข. ที่มาทางคานถนงและสถานถนง

เนื่องจากทนายต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยนำมาสอบชำระนั้น ไม่มีฉบับใดบอกชื่อถนง สมัย
ที่แต่ง และสถานที่แต่ง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงอาศัยการสันนิษฐานจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์
และโบราณคดี ตลอดจนสำนวนภาษาที่ใช้ในการแต่ง พร้อมทั้งขอสันนิษฐานของนักปราชญ์อื่น ๆ
มาประกอบ

เกี่ยวกับสมัยที่แต่ง คร. สัทธาติสสะ ชาวลังกา สันนิษฐานว่า น่าจะแต่งขึ้นในปลาย
คริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ ^๒ หรือปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ แต่ผู้วิจัยพบหลักฐานในบานแพนงของ
หนังสือไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์ของพญาลิไท (ครองราชย์ ๑๘๙๐ - ๑๘๒๑) อาจว่า
ได้นำข้อความมาจากพระอนาคตวงศควย หลักฐานนี้ยังไม่อาจรู้ได้ว่าเป็นพระอนาคตวงศ

^๑ นาคะประทีป, สัมภารวิปาก, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (พระนคร: สำนักพิมพ์ ส.ธรรมภักดิ์,
๒๕๐๔), หน้า ๘๗ - ๘๘.

^๒ H. Saddhatissa, The Birth-Stories of Ten Bodhisattas and
Dasabodhisattuppattikathā (London: The Pali Text Society, 1975), p.19.

ฉบับของไทยหรือของพม่าก็ได้ แต่จากศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง (สมัยพญาลิไท) ด้านที่ ๓
 กล่าวว่า "พระองค์ทรงคุณประสิทธิ์และถึงพร้อมพระปฤชา คือ ธรรมปัญญา เขวามปัญญา
 คัมภีร์ปัญญา คึกขปัญญา หาสปัญญา พระองค์... แห่งพระยศโพธิสัตว์อันเพียบพัน
 พระบารมี มีพระเมตตาไทรย เป็นอาทิ" จากหลักฐานนี้จึงทำให้ผู้วิจัยแน่ใจว่าพระอนาคตวงศ์
 ที่ทรงกล่าวไว้ในหนังสือไตรภูมิพระร่วงนั้น น่าจะเป็นฉบับร้อยแก้วที่ผู้วิจัยกำลังสอบชำระอยู่
 เพราะฉบับของพม่าพูดถึงพระเมตตาไทรยองค์เดียว จึงแสดงว่า พระอนาคตวงศ์ คงแต่งก่อน
 สมัยพญาลิไทมานานแล้ว เพราะการจะอ้างคัมภีร์ในการพระราชนิพนธ์เรื่องไตรภูมิพระร่วง
 นั้น แสดงว่าพระอนาคตวงศ์เป็นที่รู้จักกันมากก่อนนานแล้ว จากหนังสือประวัติศาสตร์ศาสนา
 ของ เสถียร โพธิ์นันทะ กล่าวว่า "ในรัชสมัยพระเจ้าอาทิจจราช แห่งเมืองทริภุชชัย พระ
 พุทธศาสนาไครุงเรื่องมาก มีการเรียนพระไตรปิฎกอย่างแพร่หลาย และมีการแต่งฉันท์ภาษา
 มครในราชสำนักด้วย" ๑ ตามข้อความนี้ ผู้วิจัยก็คิดว่าน่าจะเป็นไปได้ เพราะหนังสือชินกาล
 มาลีปกรณ์บอกว่า "พระเจ้าอาทิจจราชเสวยราชสมบัติในนครทริภุชชัยได้ ๕๐ ปีเต็ม" ๒
 กษัตริย์องค์นี้เสวยราชสมบัติเมื่อ จุลศักราช ๔๐๕ หรือ พุทธศักราช ๑๕๕๐ ถ้าครองราชสมบัติ
 ๕๐ ปี จึงสวรรคต ก็แสดงว่าครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๑๕๕๐ - ๑๖๐๐ จากระยะเวลาครอง
 ราชย์อันยาวนานนี้ ก็น่าจะเชื่อว่าพระองค์คงมีโอกาสได้ทะนุบำรุงพุทธศาสนาได้เต็มที่ ขอสังเกต
 ประการหนึ่งก็คือว่า แม้แต่ในการสงคราม กษัตริย์องค์นี้ ก็รบกับชาศีกด้วยวิธีธรรมยุต
 แสดงว่าพระองค์ได้พระทัยทางพุทธศาสนามาก อนึ่ง ศาสตราจารย์ ชจร สุขพานิช ได้
 อธิบายในแง่โบราณคดีว่า

๑ เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ภาค ๒, (พระนคร: โรงพิมพ์
 มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๑๑๘.

๒ รัตนปัญญาเถระ, ชินกาลมาลีปกรณ์, แปลโดย ร.ค.พ.แสง มนวิฑูร (ม.ป.ท.,
 ๒๕๐๐), หน้า ๑๐๒.

จากหลักฐาน คือ ตัวเจดีย์สี่เหลี่ยมของพระนางจามเทวี มีจารึกเรียกว่า จารึกวัด
กุฎก บอกรักราชในปี่ปฏิสังขรวาहांใน พ.ศ. ๙๒๐ ปรากฏว่ามีลักษณะตรงกับสมัยไปตนนาดะ
ของลังกา แสดงว่าทางลำพูนได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมลังกาก่อนสุโขทัย และทางที่มาของวัฒนธรรม
ลังกานั้นก็คือ ผ่านสะเทิม พุกาม แล้วจึงขยายมาลำพูน ทั้งนี้ จึงไม่จำเป็นว่า สุโขทัยจะรับ
วัฒนธรรมลังกาต้องเข้ามาทางนครศรีธรรมราชแต่ทางเดียว

จากหลักฐานเหล่านี้แสดงว่า ทางลำพูนมีความเจริญทางพุทธศาสนาาก่อนสุโขทัย
นานแล้ว ดังนั้น คัมภีร์อนาคตวงศ์ที่พญาลิไททรงอ้างไว้ที่บ้านแพนหนังสือไตรภูมิพระร่วง จึง
น่าจะได้อาจารย์นักปราชญ์ทางลำพูน และคัมภีร์นี้นักน่าจะแต่งขึ้นในสมัยพระเจ้าอาทิจรราชหรือ
อาจหลังจากนั้นก็ไ้ แต่คงแต่งก่อนสมัยกรุงสุโขทัยแน่ คือ อยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๘
นี่เอง

เกี่ยวกับสถานที่แต่งและผู้แต่ง ดร. สัทธาติสสะ ได้สันนิษฐานไว้ในคำนำหนังสือ
P.B.K. หน้า ๙ - ๒๐ ว่า "ผลงานชิ้นนี้อาจแต่งขึ้นโดยชาวพุทธที่มีชีวิตอยู่ท่ามกลางชาว
ฮินดู ในตอนใต้ของอินเดียหรือในประเทศไทย" ^๒ เมื่อผู้วิจัยพิจารณาแล้ว เห็นว่าคงจะแต่งใน
ประเทศไทยมากกว่าที่จะแต่งในอินเดียได้ เพราะสังเกตุลิลลาโวหารที่แต่งเรื่องนี้มีลักษณะเป็น
ไทย ๆ หลายอย่าง เช่น

- ก. ใช้ศัพท์แบบไทย คือ มักใช้ศัพท์ที่แผลงเป็นสำเนียงไทยแล้ว เช่น
เพชชฎากา (๕๓/๓๓) ^๓ ศัพท์บาลีเดิมใช้ วชชฎากา
พานิชู (๕๓/๒๔) " วาณิชู

^๑ ขจร สุขพานิช "สัมพันธ์ภาพระหว่างลานนากับสุโขทัยและอยุธยา" รายงานการ
สัมมนาทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ครั้งที่ ๑ ร นานเท๓๒๒๒. หน้า ๘.

^๒ H. Saddhatissa, The Birth - Stories of the Ten Bodhisattas and the Dasabodhisattuppattikathā, p. 19.

^๓ ฎวิธานิพนธ์ฉบับนี้ บทที่ ๓ ประกอบ

ข. ใช้คำสมาสแบบคำประสมของไทย คือ วางคำขยายไว้หลังคำหลัก เช่น

ปูปลูกพุ่ม (๕๔/๒) ผดทาเนน (๕๔/๔)
 ปูปลูกพุ่มมุเลหิ (๕๔/๓) นทีสินุชวคิตุถ์ (๗๖/๑๒)
 ลีลโพรสิศตุโ (๕๑/๑๘) ปากการสโร (๕๕/๑๒)

ค. การเรียงคำในประโยค มีหลายแห่งที่ใช้คำขยายไว้หลังแบบการเรียงประโยคภาษาไทย เช่น

ตทา ทานานุกาเวณ ตสุส มหาปฐวี สมุปกมุปติ (๗๓/๒)

ปกคิยา วญโณ เตส สฺวณฺณวญโณ โหติ (๖๖/๑๕)

ตสุส และ เตส ถ้าเรียงประโยคแบบสำนวนบาลีจะต้องเป็น ตสุส ทานานุกาเวณ และ เตส วญโณ

ง. การใช้สำนวน มีการใช้สำนวนตามแบบสำนวนไทยหลายแห่ง^๑ เช่น

โก อจริย อย์ คุโณ กิ พุทธคุโณ สจฺจุนฺติ (๗๗/๔ - ๑๐)

มหาราช อิทํ รูปํ พุทฺธรูปํ สจฺจํ เทวาคิ (๗๗/๑๕)

มาฆมาณโว ทุกฺเคน ปิพฺพิโต ภริยาย สทุธิ มหาวิวาทํ นิพฺพตฺติ (๖๒/๑๕)

นอกจากนี้ยังมีประเพณีบางอย่างในอุเทศที่ ๗ ที่คนไทยทางภาคเหนือยังถือปฏิบัติอยู่ คือ การตั้งหีบศพไว้บนรูปนกกยุง "เพราะเชื่อกันว่านกกยุงจะเป็นพาหนะนำวิญญาณไปสู่พรหมโลก โดยถือกันว่านกกยุงหรือที่ชาวบ้านสมมติให้เป็นหงส์นั้น เป็นพาหนะของพระพรหม"^๒

จากหลักฐานที่กล่าวมานี้ พอจะอนุมานได้ว่าคัมภีร์อนาคตวงศ์ ฉบับที่ผู้วิจัยนำมาชำระนี้ ภิกษุในदानนา น่าจะแต่งขึ้นที่แคว้นदानนาไทยนั่นเอง ขอสังเกตุอีกประการหนึ่งคือ คัมภีร์นี้มีลดาการแต่งคล้ายกับคัมภีร์อื่น ๆ ที่แต่งทางदानนา เช่น คัมภีร์ปัญญาสชาดก คือ ขอมไซ้ ตูวา บัจจัยคุมพากย์ ขอมไซ้ น ปฏิเสช

^๑ ดูคำอธิบายตัวอย่างข้างล่างจากวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้ หน้า ๗๒

^๒ สัมภาษณ์ มนตรี จันทรวงศ์, ผู้ช่วยแขวงกรมทางพะเยา, จังหวัดพะเยา, วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒.

ทว่า บัจจัย และขอใช้ประโยคแบบไทย •

วิธีดำเนินการวิจัย

เนื่องจากคัมภีร์อนาคตวงศ์ฉบับต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยนำมาสอบชำระ ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนในคานธุแต่ง สถานที่แต่งและสมัยที่แต่ง ทั้งที่เป็นคัมภีร์ที่รู้จักกันมานานแล้ว ตั้งแต่สมัยสุโขทัยก็ตาม ผู้วิจัยจึงกำหนดวิธีการวิจัยเป็นขอ ๆ ดังนี้

๑. รวบรวมหลักฐานเกี่ยวกับคัมภีร์อนาคตวงศ์ จากที่ต่าง ๆ ทั้งภาษาไทย และภาษาต่างประเทศเท่าที่จะสามารถหาได้ พร้อมทั้งติดต่อขอความรู้จากผู้มีความรู้ ในทางบาลี เพื่อมาประกอบการพิจารณาวินิจฉัยประวัติความเป็นมาของคัมภีร์นี้

๒. ตรวจสอบชำระคัมภีร์อนาคตวงศ์จากต้นฉบับต่าง ๆ ที่พบในหอสมุดแห่งชาติ เพื่อให้ได้ฉบับที่ถูกต้องและใกล้เคียงกับฉบับเดิม

๓. แปลคัมภีร์อนาคตวงศ์ที่เป็นภาษาบาลีซึ่งได้สอบชำระแล้วออกเป็น ภาษาไทยโดยรักษาลักษณะทางไวยากรณ์ภาษาบาลีตามสมควร

ในการสอบชำระครั้งนี้ ผู้วิจัยยึดตามแนวฉบับ ท.๒ เป็นหลัก เพราะฉบับนี้ การจารประดิษฐ์ตัวฉบับอื่น มีเนื้อหาครบบริบูรณ์ ทั้งไวยากรณ์และรูปศัพท์ถูกต้องกว่า ฉบับอื่น นอกจากนี้ยังเป็นฉบับที่ระบุปีที่จารคือ พ.ศ. ๒๓๔๓ ตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๓ อนึ่ง หากคำที่ใดในต้นฉบับต่าง ๆ มีความแตกต่างกัน จะเป็นไวยากรณ์กต การเลือกใช้ ศัพท์กต การแทรกคำหรือข้อความเข้ามา กต ผู้วิจัยใช้หลักในการเลือกดังนี้

๑. ยึดเอาคำที่ถูกต้องตามพจนานุกรมและมีความหมายเหมาะสมกับเนื้อความ ในประโยค

๒. ถ้าแต่ละฉบับแปลได้ความหมายเหมือนกัน แต่ใช้ศัพท์ต่างรูปกัน ผู้วิจัยถือ ตามที่ปรากฏส่วนใหญ่เป็นหลักในการเลือกคำนั้น ๆ

๓. ในกรณีที่ใช้คำต่างกัน แต่ส่วนใหญ่เป็นคำที่ผิดจากพจนานุกรมหรือแปลไม่ได้ ความ ถึงจะมีคำอยู่เพียงฉบับเดียวก็เลือกเอาคำนั้นมาใช้

๔. ในกรณีที่ทุกฉบับใช้ศัพท์ผิดแปลไม่ได้ เช่น ฉิดลึงค์หรือวิภคิต เมื่อฟังไม่ได้สัก ฉบับ ผู้วิจัยจะค้นดูฉบับดังกล่าวมาเทียบดู ถ้าฉบับดังกล่าวมีคำนั้น หากเห็นว่าฉบับดังกล่าวก็ใช้คำ นั้นตามฉบับดังกล่าว เช่น อาณา เป็น อิตถิลึงค์ แต่ของไทยทุกฉบับใช้ เป็น นุสกลึงค์ คือ ปฐมวิภคิต เป็น อาณิ ทุกฉบับ ผู้วิจัยจึงเทียบดูจากฉบับดังกล่าว เมื่อเห็นว่าดังกล่าวถูกต้องก็ เลือกตามนั้น

๕. ในกรณีที่ใช้วิภคิตผิดทั้งของไทยและดังกล่าว ผู้วิจัยก็ยอมใช้ตามนั้น เพราะเห็นว่า ในสมัยที่แต่งคัมภีร์นี้ ศัพท์นั้นท่านอาจนิยมใช้เช่นนั้น เช่น อุรศัพท์ เป็น มโนคณะศัพท์ เมื่อ ประกอบศคิยาวิภคิต เอกพจน์ ของไทยทุกฉบับและของดังกล่าว มีรูปเป็น อูเรน แทนที่จะเป็น อูรสา ผู้วิจัยได้ถอดตามที่ปรากฏ

๖. ในกรณีที่ฉบับต่าง ๆ ละคำหรือขอความไว้ในฐานเป็นที่เข้าใจ แต่ขอความที่ ละไม่เคยกล่าวมาก่อน แม้เพียงฉบับเดียวที่ใช้คำหรือขอความเต็ม ผู้วิจัยก็ถอดตามฉบับที่ใช้ ขอความเต็ม

สำหรับรูปศัพท์คำภาษาบาลีที่ใช้เขียนในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยถอดตามพจนานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ ฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เป็นหลัก เว้นแต่ศัพท์นั้น ไม่มีเก็บไว้ในพจนานุกรมฉบับดังกล่าว จึงถอดตามฉบับ Pāli - English Dictionary ของ Aggamahapandita A.P. Buddhadatta Mahāthera พิมพ์ Colombo ค.ศ. ๑๙๖๔ ส่วนรูปศัพท์ภาษาไทยก็ถอดตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๙๓ เป็นหลัก